

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MARUŠA IVANČIČ

**ŠPORT KOT MEDIJ OBLIKOVANJA NACIONALNE IDENTITETE:
PRIMER SLOVENIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maruša Ivančič

**mentor: doc. dr. Peter Stankovič
somentorica: asist. dr. Simona Kustec Lipicer**

**ŠPORT KOT MEDIJ OBLIKOVANJA NACIONALNE IDENTITETE:
PRIMER SLOVENIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

*Hvala mentorju in somentorici za ideje, ustvarjalni zagon in spodbudne besede ob
pravih trenutkih.*

*Hvala Alešu za vso spodbudo, podporo ter neskončne pogovore o vsem
(ne)relevantnem.*

*Hvala atiju in Katri za izdatno mero razumevanja, takrat ko sem ga najbolj
potrebovala.*

*Hvala Dakotu, Krajnerju, Maticu in Boštjanu za popestritev predavanj, skupne ure
'na enmu tašvoh', skupna učenja v parku... ter za njihovo prijateljstvo.*

Hvala Maši, Lari, Daki in Martini za sproščujoče klepete in prijateljske objeme.

KAZALO

KAZALO	1
SEZNAM KRATIC	3
1. UVOD	3
2. METODOLOŠKI OKVIR	6
2. 1. OPREDELITEV PROBLEMA DIPLOMSKEGA DELA	6
2. 2. CILJ DIPLOMSKEGA DELA	8
2. 3. TEZA	8
2. 4. METODOLOGIJA	10
2. 5. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	9
3. IDENTITETA – RAZSEŽNOST POMENOV	11
3. 1. POJEM IDENTITETE	11
3. 1. 1. SKUPINSKA IDENTITETA	12
4. NACIONALNA IDENTITETA	14
4. 1. NAROD	14
4. 2. POJEM NACIONALNE IDENTITETE	17
4. 3. NACIONALNA IDENTITETA V LUČI AKTUALNIH DRUŽBENIH SMERNIC	22
5. SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA (zgodovina, temelji, razvoj)	26
6. NACIONALIZEM	34
6. 1. NACIONALIZEM IN ŠPORT	36
7. ŠPORT KOT DRUŽBENI IN KULTURNI FENOMEN	39
8. JAVNA POLITIKA IN PODROČJE ŠPORTA	45
8. 1. PRAVNO-FORMALNO POSEGANJE DRŽAVE NA PODROČJE ŠPORTA	45
8. 2. INSTITUCIONALNO POSEGANJE DRŽAVE NA PODROČJE ŠPORTA	46
8. 3. FINANČNO POSEGANJE DRŽAVE NA PODROČJE ŠPORTA	47
8. 4. NACIONALIZEM V ŠPORTU	49
9. ŠPORT IN OBLIKOVANJE SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE	51
9. 1. OBDOBJE KONCA DEVETNAJSTEGA IN ZAČETKA DVAJSETEGA STOLETJA – POMEN GORNIŠTVA	54
9. 2. SEDEMDESETA IN OSEMDESETA LETA DVAJSETEGA STOLETJA – POMEN ALPSKEGA SMUČANJA	59
9. 3. KONEC DEVETDESETIH LET DVAJSETEGA STOLETJA IN ZAČETEK ENAINDVAJSETEGA STOLETJA – POMEN NOGOMETA	64
9. 4. SKLEP	69
10. ZAKLJUČEK	72
11. SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE IN VIROV	75
11. 1. UPORABLJENA LITERATURA	75
11. 2. UPORABLJENI VIRI	80

SEZNAM KRATIC

BDP – bruto domači proizvod

CDDS CE – Council of Europe – Committee for the Development of Sport (Komite za razvoj športa Sveta Evrope)

CIEPS – International Committee for Physical Education and Sport (Mednarodni svet za telesno vzgojo in šport)

DÖAV – Deutscher und Österreichischer Alpenverein (Nemško-avstrijsko planinsko društvo)

FIFA – Fédération Internationale de Football Association (Svetovna nogometna organizacija)

FIS – Fédération Internationale de Ski (Mednarodna smučarska organizacija)

IOC / MOK – International Olympic Committee / Mednarodni olimpijski komite

ICSSEP / ICSSPE – International Council of Sport, Science and Physical Education (Mednarodni svet za šport, športno znanost in telesno vzgojo)

JSDS – Jugoslovanska socialnodemokratska stranka

KPJ – Komunistična partija Jugoslavije

KPS – Komunistična partija Slovenije

MŠŠ – Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije

NPS – Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (Ur. l. RS, št. 24-1065/2000 (17.3.2000), popravek NPS objavljen 7.4.2000)

OF – Osvobodilna fronta

OKS – ZŠZ – Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez

ÖTC – Österreichischer Touristen Club (Avstrijski turistovski klub)

OZN – Organizacija združenih narodov

SPD – Slovensko planinsko društvo

SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika

UNESCO – United Nations educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)

UEFA – Union of European Football Associations (Evropska nogometna organizacija)

ZKJ – Zvezni komite Jugoslavije

ZKS – Zvezni komite Slovenije

ZSpo – Zakon o športu, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998)

1. UVOD

Šport nikoli ni le igra in je kot tak pomemben del družbene realnosti, trdno povezan s kulturo nekega področja, zgodovinskimi dejstvi in nenazadnje tudi s politiko. Vse televizijske in radijske hiše, ki oblikujejo lasten informativni program, v svojih dnevnoinformativnih oddajah nekaj ločenih minut posvečajo športu, športnim dogodkom in rezultatom. Prav tako so pomemben del programa športni prenosi, ki dostikrat dosegajo rekorde gledanosti po vsem svetu.

Nacionalna identiteta, ki bo temelj mojega preučevanja, je oblika skupinske identitete. Brez takšne ali drugačne vpetosti v kolektivno bivanje človek kot socialno bitje ne more smiselno živeti. Prav zato je ta potreba po »iskanju povezujočega lepila, ki drži skupaj neko skupnost« (Debeljak, 2002:135) tako močna. Prav gotovo pa je ravno nacionalna identiteta ena izmed bolj zapletenih in protislovnih identitet. Na njeno oblikovanje in krepitev vpliva mnogo dejavnikov. Najpomembnejši so zagotovo jezik, religija, kultura in skupni zgodovinski spomin. Na vse naštetu pa se veže nacionalna mitologija in miti o nastanku, o usodnih dogodkih in preizkušnjah, o utemeljitelju ter miti o velikih junakih. Mitologija povezuje pripovedi iz preteklosti z zgodbami sedanjosti in prihodnosti.

Še pred pojavom organiziranega športa na Slovenskem so imeli pomembno vlogo slovenski alpinisti, gorniki. S 'tekmovanjem' z nemškimi kolegi so prvi osvojili marsikateri alpski vrh ter zgradili veliko planinskih postojank. Na slovensko narodno identiteto so imela velik vpliv tudi prva telovadna društva na Slovenskem, navdušenje za vrhunski šport se je pred prvo svetovno vojno umirilo in na plano izbruhnilo v obdobju med obema vojnoma. V obdobju Jugoslavije smo Slovenci blesteli v individualnih športih, v nadaljevanju bom izpostavila alpsko smučanje. V tem smislu so bile razmere za razlikovanje od ostalih Jugoslovanov naravnost idealne. Kranjska Gora, kraj poln slovenske simbolike, 'Planica – snežena kraljica', smuči znamke Elan, ter 'naši junaki belih strmin' z Jožetom Kuraltom, Rokom Petrovičem, Bojanom Križajem in Matejo Svet na čelu, je le nekaj pojmov in imen, ki so močno zaznamovali slovensko nacionalno identiteto. Zaradi njih je bilo ustavljeno delo v slovenskih tovarnah, v šolah je bil prekinjen pouk, bili so predmet mnogih razprav in pogovorov in 'ponos slovenskega naroda'. Po osamosvojitvi smo

dobili nov zanos in nove junake, kako ponosni smo bili šele na prve medalje, osvojene pod slovensko zastavo. Po zatonu zaporednih vrhunskih smučarskih uspehov so v ospredje prišli kolektivni športi. Dobri rezultati so dvignili na noge predvsem roketne in nogometne privrženke. S številnimi zmagami ter vrhunskimi uvrstitvami pa sta slovenski roket in predvsem nogomet pridobila na svojo stran tudi zaprisežene 'nešportnike'. Ljudje, ki jim športni dosežki od zlatega obdobja slovenske smučarije niso prišli do živega, so konec dvajsetega stoletja postali zagrizeni navijači naših reprezentanc.

Na področje športa posega tudi država, ne gre le za državne institucije, ki preko zakonov urejajo določena področja športa, niti ne samo za denarna sredstva, ki jih športne organizacije pridobivajo tudi iz državnih proračunskih sredstev. Pomemben vidik povezanosti športa in države je tudi nacionalizem, ki mnogokrat razkrije simbolni pomen športnih tekmovanj kot tekmovanj med narodi. Eden izmed aspektov športa je namreč tudi identifikacija z narodom. Do vzpostavitve pride predvsem ob spremljanju športnikov in športnih reprezentanc, v mojem primeru ob spremljanju slovenskih športnikov v individualnih športih in slovenske reprezentance. Redkokdo ob uspehu naših športnikov ne občuti nekakšne povezanosti z reprezentanco ali posameznikom, ki se ne bori samo za lasten uspeh, ampak za uspeh celega naroda. V teh trenutkih se ne zdi pomembna samo zmaga posameznika ali nacionalnega moštva, ampak je 'na tehničarji' veliko več, gre za igro, v kateri je najvišja stava nacionalni ponos. Pomembno vlogo pri tem imajo tudi športni dresi v nacionalnih barvah, potiskani z nacionalnimi simboli, grbi in zastavami ter nacionalna himna. Našteto nas združuje in povezuje, hkrati pa zarisuje meje našega naroda, saj se na ta način distanciramo in ločimo od drugih narodov. Na tej točki pride do paradoksa, saj veliko športnikov, ki nastopa za Slovenijo, prihaja iz republik nekdanje Jugoslavije. Tekmovanja, kjer Slovencem nasproti stojijo Hrvati, Srbi, Črnogorci, Bosanci in Makedonci, imajo tako še vedno poseben status. Zakaj je tako in kako je do tega prišlo, sta dve ključni vprašanji, na kateri bom poskušala odgovoriti v svoji diplomski nalogi. »*Let the games begin!*«¹

¹ Znameniti otvoritveni stavek Olimpijskih iger.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2. 1. OPREDELITEV PROBLEMA DIPLOMSKEGA DELA

V tej točki bom na kratko opisala posamezne raziskovalne pojme, ki so najpomembnejši za razumevanje metodološkega okvira diplomske naloge. Opisane definicije so tiste, na katere se bom opirala v mojem raziskovalnem delu.

Najbolj splošno sprejeta definicija športa je tista, ki jo je Mednarodni svet za telesno vzgojo in šport podal leta 1968, in sicer: »/Šport je/ vsaka telesna dejavnost, ki ima značaj igre in obsega možnost boja samega s seboj, z drugimi ali s prvinami narave. Če ima ta dejavnost značaj tekmovanja z drugimi, jo je treba izvajati v viteškem duhu. Ni resničnega športa brez fair playja.« (Športni manifest CIEPS, 1968 v Šugman, 1997: 22)

Vrhunski šport v Sloveniji po drugem členu Zakona o športu iz leta 1998 (ZSpo) definiramo kot: »/.../ pripravo in tekmovanje športnikov, ki imajo status mednarodnega, svetovnega in perspektivnega razreda«. (ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998)) Eden temeljnih namenov športnikov vrhunskega športa je doseči dosežek oziroma rezultat, ki bi pomenil vrhunsko športno ustvarjalnost, ki mora biti primerljiva v svetovnem merilu. (več glej v Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 25 – 26)

Vrhunski športni rezultati oziroma »/vrhunski športni dosežki so samostojna oblika specifičnega kulturnega ustvarjanja, ki ima lastna merila vrednotenja svoje ustvarjalnosti«. (Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (NPS), Ur. l. RS, št. 24-1065/2000 (17.3.2000), popravek NPS objavljen 7.4.2000)

Po omenjenem zakonu je športnik »vsaka fizične oseba, ki je registrirana pri nacionalni panožni športni zvezi in tekmuje v uradnih tekmovalnih sistemih nacionalnih panožnih športnih zvez«. (37. člen ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998)) »Naziv vrhunskega športnika si pridobi državljani Republike

Slovenije, ki doseže vrhunski športni dosežek mednarodne vrednosti.« (38. člen ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998))

Glavne značilnosti nacionalne identitete, ki jih obravnavam v diplomski nalogi so po Smithu zgodovinsko pomembno območje (avtohtono območje), skupni miti in zgodovinski spomin, skupna (množična in javna) kultura, skupne pravne pravice in dolžnosti, enake za vse člane skupnosti ter skupno gospodarstvo s teritorialno mobilnostjo članov (Smith, 1991). Rizman pa nacionalno identiteto razdeli na tri relevantne vsebine (Rizman, 2000). Tudi ta opredelitev mi bo v nadaljevanju v pomoč. Prva vsebina nacionalne identitete se tako nanaša na ustavo in ustavna načela, ki opredeljujejo politično skupnost. Druga se nanaša na kolektivno predstavo, ki jo ima ta politična skupnost o sami sebi. Ta vsebina se navezuje na t. i. zamišljeno skupnost, ki povezuje ljudi, ki se med seboj ne poznajo, pa vendar govorijo skupen jezik, plačujejo davke itd. Tretja sestavina nacionalne identitete pa povzema posameznikov odnos do skupnosti. V tem smislu nacionalno identiteto opredelimo kot »razmerje oziroma obliko osebne identifikacije s simboli kolektivne identitete«. (Rizman, 2000: 180 – 181) Opirala se bom predvsem na kulturološko in antropološko razmišljanje, ki poudarja, da so ljudje oziroma posamezniki nosilci kulture, družba pa iz kulture izhaja. »Kultura namreč ne biva mimo posameznikov, temveč skozi njih.« (Godina, 1998: 222) Ker je nacionalizem del kulture, je torej produkt človeka, posledično torej nacionalna identiteta ni nekaj naravnega, temveč predstavlja konstrukt družbe. (več glej v Godina, 1998; Rizman, 1991)

V okviru moje diplomske naloge me bo zanimalo predvsem, kako vrhunski športni dosežki konstruirajo slovensko nacionalno identiteto. Prvi vidik, na katerega se bom osredotočila, je zgodovinski, ki mu bom namenila dobršen del diplomske naloge, saj bom pregledala slovensko zgodovino in izpostavila pomembne športne dogodke, ki so vplivali na oblikovanje slovenske nacionalne identitete, prav tako bom opisala zgodovinski razvoj izbranih športov. Drugi je javna politika, kar bom dokazala z opisom načinov poseganja države na področje športa ter s pregledom razpoložljive zakonodaje s tega področja. Tretji pa je nacionalistični vidik. Gre za razlikovanje med 'nami' in 'njimi', ki je v športu še toliko bolj izrazito in pomembno.

2. 2. CILJ DIPLOMSKEGA DELA

Šport je danes eden izmed pomembnih sestavnih delov družbene realnosti. V svoji diplomski nalogi bi rada dokazala, da športni dosežki, s tem mislim na dosežke v vrhunskem športu, vplivajo na oblikovanje nacionalne identitete ter tudi na javnopolitične procese. Zanimala me bo torej predvsem povezava med slovenskim vrhunskim športom in slovensko nacionalno identiteto.

2. 3. TEZA

Teza, ki jo bom pri pisanju tega diplomskega dela poskusila artikulirati, je, da je sodobni vrhunski šport kot ena izmed osrednjih oblik množične kulture pomembno vplival na nastanek slovenske nacionalne identitete. Osredotočila se bom torej na tri izbrane športne panoge, torej gornišstvo, alpsko smučanje in nogomet.

Prav tako ne bom prezrla dejstva, da na razvoj in pomembnost določenih športnih panog vplivajo zgodovinski temelji (v tem primeru slovenske) nacionalne identitete. Nacionalna identiteta namreč temelji na podlagi ključnih zgodovinskih dogodkov, ki vključujejo tudi tiste iz sveta vrhunškega športa, zato lahko rečemo, da so vrhunski šport in posledično vrhunski športni rezultati eden izmed pomembnih načinov vzpostavljanja občutka nacionalne identitete.

Preko športa se kaže tudi interes države ter posledično spodbujanje nacionalne identitete. Interes države tako lahko ocenimo z vidika njene 'naklonjenosti', kjer se naklonjenost kaže preko različnih političnih ali javnopolitičnih potez držav.

2. 4. METODOLOGIJA

Pri pisanju svoje diplomske naloge bom uporabila deskriptivni pristop, ki poudarja analizo podatkov na osnovi izbrane teme. Opirala se bom predvsem na sekundarne (pisne in elektronske) vire, to je že objavljena (strokovna) literatura, monografske publikacije in članki. Tako bom pridobila podatke o strokovnih

vsebinah s področja identitete, nacionalne identitete, zgodovine Slovenije in Slovencev, športa in njegovega zgodovinskega razvoja na Slovenskem ter glavnih značilnosti treh športnih disciplin, ki jih bom obravnavala. Analiza primarnih virov, torej pravnih aktov, pa mi bo služila kot pomoč pri opisu in raziskovanju javne politike športa. Uporabila bom tudi svojo lastno percepcijo dogodkov ter znanje, pridobljeno v času mojega študija.

2. 5. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

V uvodnem delu naloge bom podala informacije o izbrani temi, predstavila bom vsebino naloge, njeno strukturo ter namen mojega pisanja. Drugi del uvoda bo vseboval identifikacijo obravnavanega problema, predstavitev tez, ki jih bom v nalogi poskušala artikulirati, ter predstavitev metod dela in preučevanja.

V prvem sklopu osrednjega besedila bom preučila pojema identitete in nacionalne identitete. Osredotočila se bom na zgodovinske temelje in razvoj slovenske nacionalne identitete. Prvo izhodišče analize primera bodo namreč zgodovinska dejstva in dogodki. Kot drugo izmed izhodišč analize primera bom preučila pojem nacionalizma ter ga povezala s področjem športa. Drugi sklop bo tako predstavljal študijo športa in njegovega razvoja skozi zgodovino, osredotočila se bom na slovenski šport. Sledil bo vsebinski del o javni politiki na področju športa, ki tako predstavlja tretje izhodišče analize primera. Zaradi boljše preglednosti sem se odločila za takšno sosledje poglavij, čeprav področje nacionalizma pravzaprav lahko izpeljemo iz področja javne politike, kar je razvidno v točkah 8. in 8. 4.. Tretji sklop osrednjega dela naloge pa bo vseboval pregled treh zgodovinskih momentov in obdobj, ki naj bi skozi različne športne dosežke in vrhunske športne rezultate vplivali na oblikovanje nacionalne identitete Slovencev, in sicer (a) konec devetnajstega in začetek dvajsetega stoletja – pomen alpinizma oziroma gornišstva, (b) sedemdeseta in osemdeseta leta dvajsetega stoletja – pomen alpskega smučanja ter (c) konec devetdesetih let dvajsetega stoletja ter prva tri leta enaindvajsetega stoletja – pomen nogometa.

Zadnji del naloge bo vseboval ugotovitve, sklepe, razlago in argumentacijo teze, zaključek naloge ter navedbo uporabljenih virov in literature.

3. IDENTITETA – RAZSEŽNOST POMENOV

3. 1. POJEM IDENTITETE

»Identiteta je okvir za samoprepoznavanje socialne enote kot identične v času in prostoru. Omogoča jezikovno nanašanje na posameznika ali kake druge socialne enote na samega sebe. Je minimalna socialna institucija, ki definira subjekt za kompetentnega socialnega akterja. Prav tako omogoča socialno prepoznavanje posameznika ali kake druge socialne enote kot identične skozi različne socialne situacije. Je presečišče individualnega in družbenega, subjektivnega in objektivnega v in na subjekte. Identiteta postane tako socialni označevalec osebe ali socialne enote.«

(Ule, 2000: 322)

Pojem identitete je pomensko zelo razvejan in to omogoča razvrstitev in razporeditev v različne identitete. Osebna identiteta je »celota določil in oznak, ki karakterizirajo osebo kot nezamenljivo ter tistih samopodob, ki pomagajo graditi in ohranjati individualni identitetni projekt.« (Ule, 2000: 323-324) Nanaša se na posameznika in je sestavljena iz avtoidentifikacije (tj. identiteta, ki jo posameznik pripiše samemu sebi) in identifikacije (tj. identiteta, ki jo posamezniku določi družba). Skupinska identiteta pa se nanaša na človekovo družbenost, ki človeku omogoča obstoj. Ljudje v različnih smislih pripadajo različnim skupinam, najpomembnejša so t. i. globalna pripadanja (npr. spol, generacija, itd.). V razvitih družbah obstaja večje število, več vrst in vidikov pripadnosti in tako več različnih identitet, ki se med seboj prekrivajo. Tako je potrebno upoštevati tudi več pojavnih oblik identitete, tako individualno-psihološko raven in antropološke vidike kot tudi splošno predstavo o vmeščenosti človeka v svet, družbene, kulturne in druge vidike ter politično pristojnost in domovinsko pripadnost. (več glej v Južnič, 1993: 11 – 13)

3. 1. 1. SKUPINSKA IDENTITETA

Ustaljenost identitete izhaja iz občutka pripadnosti, zagotovi varnosti in vključenosti. Identifikacijo v skupinskem smislu pojmuje kot skupinsko pripadnost. Stuart Hall pravi, da imajo danes ljudje zmeden občutek identitete ter mešan pogled na to, kaj so. Etnična in kulturna raznolikost držav, različnih nacionalizmov in proces globalizacije lahko prispevajo k tej zmedi (Hall v Haralambos in Holborn, 1999: 722). Mnogi ljudje imajo hkrati več vrst identitet ter se lahko obnašajo in razmišljajo v smislu pripadnosti večih vrst skupin. Posameznik s svojo osebno identiteto v bistvu sooblikuje skupinsko identiteto in z vključenostjo v družbo prispeva k vzdrževanju skupinske identitete. Da bi se identiteta utrdila in obnavljala, so potrebni simboli (praviloma obogateni z miti in legendami), rituali in obredi. Kolektivno izvajani obredi, podkrepljeni s simboli (npr. grbi, zastave itd.), namreč krepijo zveze pripadnosti in solidarnosti.

Sintezo vseh identitet lahko pojmuje kot kulturno identiteto, ki nastane v kontekstu jezikovno-kulturnih in rasnih identifikacij in razlikovanj.² Izraziti skupinski identiteti sta etnična in nacionalna identiteta. Sta med najbolj kompleksnimi, prav zaradi tega pa se pojavlja veliko težav pri opredeljevanju ene in druge. Etnična identiteta je tako dodeljena z rojstvom v določeni etnični skupnosti, ki jo omejujejo etnične meje. Najpomembnejši pri oblikovanju etnije je jezik, še posebej, če se močno razlikuje od jezika sosednjih populacij. Kriteriji etnične identitete so številni in zapleteni, lahko se spreminjajo s časom. Pristop, ki poudarja zgodovinske in simbolno-kulturne lastnosti etnične identitete pravi, da je etnična skupnost³ vrsta kulturne kolektivitete, ki poudarja vlogo mitov in vsebuje eno ali več kulturnih specifik.

² Kultura je »dinamičen vrednostni sistem naučenih elementov pričakovanj, konvencij, verovanj in pravil, ki omogočajo članom določene skupine, da uresničijo kontakte med seboj in svetom, da torej med seboj komunicirajo in razvijajo svoje ustvarjalne potenciale«. (Južnič, 1993: 179) Kulturo lahko opredelimo kot sistem celovitosti človekovega početja in delovanja ter kot način življenja, ki temelji na vrednotah in iz njih izhaja.

³ Etnično skupnost opredeljuje šest glavnih značilnosti: (1) ime, (2) mit skupnih prednikov, (3) skupna zgodovinska zavest, kolektivni spomin, arhetipi, (4) eden ali več raznolikih elementov skupne kulture, (5) povezava z domovino in (6) solidarnostni čut (Smith, 1991: 19).

Etnijam lahko pripišemo tako trajnost kot prehodnost. Spreminjanje etnije v narod je še posebej razvidno v sodobnem svetu. Narod naj bi se od etnije razlikoval predvsem po tem, da je v njem bolj poudarjena ideološka in politična dimenzija. Središčni pomen v oblikovanju etnije je jezik, še posebej, če je jezik kontrasten v odnosu do sosednjih populacij (Južnič, 1993: 270 – 280).

Nacionalno identiteto kot glavni raziskovalni pojem opredeljujem v naslednjem, prvem delu osrednjega besedila diplomske naloge.

4. NACIONALNA IDENTITETA

Nacionalna identiteta je verjetno ena izmed najbolj zapletenih in 'sestavljanih' identitet. Obravnavati jo moramo kot kolektiven kulturni fenomen. Prav tako se moramo zavedati dejstva, da je nacionalna identiteta pogoj za družbeni in ekonomski razvoj ter tudi za politični in kulturni produkt. Predstavlja globoko kulturno vez in nam, s tem, ko nam pove, kdo smo in od kod prihajamo, daje določen občutek varnosti. K temu védenju človek teži že zaradi svojega družbenega bivanja.

4. 1. NAROD

Pričujoče podpoglavje bo osvetlilo kontekst, v katerega je postavljeno nadaljevanje moje diplomske naloge. Osredotoča se na definicijo pojma narod, oziroma na iskanje te definicije ter na teze različnih avtorjev, ki so v svojih delih razmišljali o narodu.

Potrebno je poudariti, da pri definiranju pojma narod naletimo na mnogo težav. Poleg ideološkega in zgodovinskega bremena nejasnosti pri razumevanju nacionalnega povzroča tudi izrazoslovje posameznih jezikov, kjer se še posebej problematično izkaže ločevanje etničnega in nacionalnega. Tako se prednost daje predvsem političnim (nacija kot politična skupnost), manj pa kulturnim kategorijam (narod kot kulturna skupnost). Največ napak se pojavlja, ko se nacionalizem enači z občutkom pripadnosti do države in ne s pripadnostjo narodu (več glej v Rizman, 1991: 15 – 17). Konsenz o definiciji naroda torej še ni dosežen.

Obstajata dve glavni skupini avtorjev, ki zagovarjata vsaka svoj pristop k raziskovanju narodov. Največja razlika med njima je razlaga nastanka oziroma oblikovanja narodov. Prva skupina teh avtorjev so 'primordialisti', ki narode pojmujejo kot realne in naravne (npr. Connor, Smith, van den Berghe). Druga skupina avtorjev pa so 'modernisti' (npr. Breuilly, Anderson, Hobsbawm, Gellner), ki narode označujejo kot namišljene konstrukte (več glej v Rizman, 1991: 20 – 21).

Narod je po definiciji skupnost skupnih mitov in spominov, prav tako etnija. Je tudi teritorialna skupnost. V primeru etnije je povezava s teritorijem oziroma ozemljem le zgodovinska in simbolična, v primeru naroda pa je fizična in dejanska. Z drugimi besedami bi lahko rekli, da narodi vedno potrebujejo etnične elemente (Smith, 1991: 40). Narodi morajo imeti določeno mero skupne kulture in državljanske ideologije, vrsto skupnih razumevanj, teženj, čustev in idej, ki jih povezujejo. Za zagotavljanje skupne, množične kulture skrbijo institucije socializacije, še posebej javni izobraževalni sistem in množični mediji (Smith, 1991: 11).

Alter narod razume kot »družbeno skupino, ki se je, zaradi zgodovinske vpletenosti povezav jezikovne, kulturne, verske ali politične narave, začela zavedati svoje soodvisnosti, enotnosti in posameznih interesov. Narod sestavlja zavest družbene skupine o tem, da je narod ali pa, da si želi postati narod, in sicer z zahtevo po politični samodeterminaciji.« (Alter, 1989 v internet 17)

Anderson trdi, da je narod »zamišljena politična skupnost – v svojem bistvu omejena in suverena«⁴. (Anderson, 1998 [1983]: 14)

»Poskusi, da bi prišli do nekega objektivnega kriterija nacionalnosti /.../, so bili osnovani na enem samem kriteriju ali pa na kombinaciji večih kriterijev⁵. Vse take objektivne definicije niso preživele, in sicer zaradi očitnega razloga, da so bili lahko le nekateri člani skupine, ki je ustrezala tem definicijam, označeni kot narodi.« (Hobsbawm, 1990 v internet 17) Gellner je šel v iskanju definicije naroda dlje kot Hobsbawm ter postavil dve definiciji naroda, in sicer prvo, da sta »dva človeka pripadnika istega naroda, če in samo če imata skupno kulturo, kjer kultura pomeni sistem idej, znakov, asociacij ter načinov obnašanja in komunikacije,« in drugo, da sta »dva človeka pripadnika istega naroda, če in samo če drug drugega priznavata kot pripadnika tega naroda. Z drugimi besedami, človek ustvari narod; narodi so

⁴ Zamišljena je zato, ker se celo mnogi člani majhnega naroda nikoli ne srečajo ali slišijo med seboj, pa vendar čutijo, da pripadajo eni skupnosti. Omejena je v smislu, da narod vključuje samo ljudi, ki jih šteje za svoje pripadnike, druge pa izključuje. Tudi največji narodi imajo končne meje, za katerimi živijo pripadniki drugih narodov. Suverena pa je ta skupnost zato, ker nacionalizem išče in slavi neodvisnost in samoupravo skupine ljudi (Anderson, 1998 [1983]: 14 – 16).

⁵ Omenjeni kriteriji so na primer jezik, skupni teritorij, skupna zgodovina in kulturne značilnosti.

produkti človekovih prepričanj, vdanosti in solidarnosti. Določena kategorija ljudi⁶ postane narod, če in ko si člani na podlagi skupnega članstva priznavajo določene skupne pravice in dolžnosti. Prav njihovo priznanje drugih kot tovarišev oziroma sočlanov jih spremeni v narod in ne katere druge skupne lastnosti, ki to skupino razlikujejo od nečlanov.« (Gellner, 1983 v internet 17; Gellner, 1983: 7) Tako prva, kulturna, kot druga, voluntaristična, definicija imata svojo dobro stran. Vsaka od njiju izpostavlja element, ki je zelo pomemben pri razumevanju nacionalizma. Gellner torej izpostavlja dva elementa za oblikovanje teorije nacionalnosti, in sicer voljo in kulturo. Volja oziroma privolitev predstavlja pomemben faktor v oblikovanju večine skupin. Dva elementa skupinske formacije sta tako najpomembnejša: volja, prostovoljna privrženost in identifikacija, lojalnost in solidarnost na eni strani ter strah, omejitve in prisila na drugi. Našteto predstavlja dva ekstrema in redke so skupnosti, ki temeljijo le na enem ali drugem, večina jih temelji na 'mešanici' obeh. Če narode definiramo kot skupine, ki se 'prisilijo' in vztrajajo kot skupnosti, bo zgornje razmišljanje pravo; »pravi narodi se namreč v okviru nenehnega, neformalnega in večnega samopotrjevalnega plebiscita 'prisilijo' k učinkovitemu obstoju.« (Gellner, 1983: 53) Potrebno je dodati še politično enotnost, ki se navezuje na omenjena elementa (več glej v Gellner, 1983: 55).

Narodi nastajajo kot posledica nacionalizma. Nacionalizem namreč uporablja različne kulturne relikte (na primer izumrli jezik, določene tradicije itd.) ter jih predrugači in na novo 'izumlja'. Kulture, ki jih nacionalizem oživlja, so tako predrugačene, da niso več podobne prvotnim kulturam, temveč predstavljajo 'izum' nacionalizma. Največja samoprevara nacionalizma je ta, da je nacionalizem vsiljevanje višje kulture družbi. Nacionalisti torej zatirajo ljudsko kulturo, ki simbolizira nekaj prvinskega, zdravega, žilavega, sebe pa slepijo, da to kulturo oživljajo. Ko pridobijo določeno moč, ne ustoličijo ljudske kulture, ki jo povečujejo, temveč svojo kulturo, ki je bolj podobna tisti, ki so jo zrušili in ne tej, za katero se borijo (več glej v Gellner, 1983: 55 – 57).

⁶ Na primer naseljenci določenega teritorija ali govorci določenega jezika.

Narod je skupnost ljudi, ki izvira v sorodstvu in je rasla v procesu diferenciacije in nasprotovanja. Ni narava ali pa vzgoja (*nurture*), temveč oboje. Je politična skupnost, ki se ukvarja s strukturo in uporabo moči v internacionalnem okviru. Pa vendar narod ni država. Prav tako ni nujno, da je država, ki čaka, da se bo osnovala (več glej v internet 17).

Narod je torej politična skupnost, ki premošča vertikalne razlike ter sega globoko do zgodovinskih in kulturnih korenin ljudi. Pri nadaljnjem pisanju bom izhajala iz podmene, da je kultura proizvod človeka in da je s tem tudi narod, ki temelji na kulturnih predpostavkah, družbeni proizvod. Prav tako nacionalna identiteta, ki jo, med drugim, oblikujejo in konstruirajo tudi vrhunski športni rezultati.

4. 2. POJEM NACIONALNE IDENTITETE

Vse od osemdesetih let dvajsetega stoletja je področje nacionalne identitete zelo zanimivo za družboslovne raziskave. Nacionalna identiteta je kolektivni kulturni fenomen in jo je kot tako tudi potrebno obravnavati. Sam pojem se nanaša na politično skupnost. Prav tako nakazuje nek družbeni prostor, s katerim se njegovi člani identificirajo in za katerega imajo občutek, da mu pripadajo (Smith, 1991: 9). Z naraščanjem občutka pravne in politične skupnosti, narašča tudi občutek enakosti med člani te skupnosti (Smith, 1991: 10).

Že zgodovinski pregled pojma nacije nam pokaže njegovo neenotnost. Pojem naroda – nacije (nation) izhaja iz latinskega preteklega deležnika glagola *nasci* (roditi se) oziroma samostalnika *nationem*, ki je pomenil vrsto ali raso. V srednjem veku so se na nacije delili študenti, in sicer so bile nacije (*nationem*) oznaka za njihovo regionalno pripadnost. Pojem naroda oziroma nacije se je konec trinajstega stoletja pojavil v angleškem jeziku in je meril na skupino, ki jo združujejo krvne vezi. Kasneje so te vezi nadomeščali s skupnim izvorom (Rizman, 1991: 16). V nastajajočih Združenih državah Amerike so z nacijo poimenovali indijanska plemena. Judje so imeli za 'nacije' Nejudje in so tako razlikovali med 'svojimi' in 'tujimi'. Na pojem nacije pa se v sedemnajstem stoletju začne vezati pojem

kolektivne suverenosti. Suveren tako ni več vladar, temveč celotno ljudstvo, kar uveljavi francoska revolucija ter koncept nacije poenoti z državo in narodom. Proces dograditve francoske nacije se je sicer nadaljeval šele v začetku dvajsetega stoletja, pa vendar je francoska revolucija pomenila premik v miselnosti Evrope, ki se je tako v devetnajstem stoletju ukvarjala z vprašanjem nacije, nacionalne zavesti, teritorialnosti itd. Nacijo so utemeljevali v skupnem izvoru, pri čemer so uporabljali predvsem mite. Nastanek nacije v modernem smislu povezujemo s procesi nastanka moderne birokratske države, poenotenjem ekonomskih procesov, s centralizacijo, z vzpostavitvijo egalitarnega pravnega sistema ter predvsem z javnim izobraževalnim sistemom. Osrednja etnična skupnost si je v teh procesih kulturno in politično podredila ostale in nastali sta enotna nacija ter nacionalna država. Nacija je torej skupnost pripadnikov moderne politične teritorialne enote oziroma skupnost državljanov moderne države, s skupno kolektivno identiteto.

Pojem nacionalne identitete je prvič izpostavila antropologinja Ruth Benedict, ko je leta 1946 po naročilu ameriške vlade izvedla analizo japonske nacionalne identitete (Starc v Kovač et al., 2004: 23).

Smith razlikuje dva modela nacionalne identitete. V zahodnem modelu so narodi predstavljeni kot kulturne skupnosti, katerih člani so medsebojno povezani s skupnimi zgodovinskimi spomini, miti, simboli in tradicijami. V Vzhodni Evropi in Aziji pa se je razvil model, ki poudarja rojstvo v določeni skupnosti – tudi, če posameznik emigrira v drugo skupnost, ostane član tiste, v kateri se je rodil. Obema modeloma je skupna ideja, da so narodi teritorialno zamejene enote populacije, da si njegovi člani delijo skupno kulturo, zgodovinske mite in spomine ter da imajo člani naroda v okviru skupnega pravnega sistema pravne pravice in dolžnosti (Smith, 1991: 11). To so tudi predpostavke in zahteve vseh nacionalistov, ki jih sprejemajo tudi njihovi kritiki. Prav omenjene predpostavke pa omogočajo opredelitev glavnih značilnosti nacionalne identitete, in sicer: zgodovinsko pomembno območje (avtohtono območje), skupni miti in zgodovinski spomin, skupna (množična in javna) kultura, skupne pravne pravice in dolžnosti, enake za

vse člane skupnosti ter skupno gospodarstvo s teritorialno mobilnostjo članov. Miti, ki utrjujejo predstave o dolgem in neprekinjenem obstoju določenega naroda, vzpostavljajo tudi meje do drugih skupin in ohranjajo pripadnost. Pri nacionalni identiteti je značilno ustvarjanje mitov o izvoru in občutku zgodovinske kontinuitete.

Smith narod definira kot »poimenovano človeško populacijo, ki živi na avtohtonem, zgodovinsko pomembnem območju, ima skupne mite in zgodovinski spomin, skupno kulturo, skupno gospodarstvo ter pravne pravice in dolžnosti, ki so enake za vse člane te populacije«. (Smith, 1991: 14) Ta definicija razkrije kompleksno in abstraktno naravo nacionalne identitete, ki je multidimenzionalna.

Moč, ki jo ima nacionalna identiteta, lahko ponazorimo z njenimi funkcijami oziroma vlogami, ki jih igra za posameznike in skupnost. Te vloge Smith razdeli na 'zunanje' in 'notranje'. Zunanje funkcije nacionalne identitete so teritorialne, ekonomske in politične. Narodi morajo namreč definirati določeni družbeni prostor, v katerem živijo in delujejo njegovi člani. Ekonomsko narodi posedujejo kontrolo in moč nad teritorialnimi viri. Tudi v političnem smislu nacionalna identiteta podpre državo in njene organe. Izbor političnega vodstva, regulacija le-tega ter izvolitev vlad so temeljni kriterij nacionalnega interesa, ki je odsev politične volje in nacionalne identitete določene populacije. Nacionalne identitete pa izpolnjujejo tudi t. i. notranje vloge. Najbolj očitna je vloga socializacije članov kot državljanov, kar je doseženo skozi standardiziran javni izobraževalni sistem. Narod mora prav tako zagotoviti družbene vezi med posamezniki in družbenimi razredi. Uporaba simbolov (zastave, denar, himne, spomeniki, obredi itd.) člane skupnosti spominja na skupno dediščino in kulturno sorodnost. Občutek nacionalne identitete predstavlja način, s katerim definiramo nas same v svetu, in sicer skozi prizmo kolektivne osebnosti in njej pripadajoče kulture (Smith, 1991: 15 – 17).

Rizman nacionalno identiteto razčleni na tri relevantne vsebine (Rizman, 2000). Prva se nanaša na ustavo in ustavna načela, ki opredeljujejo individualno politično skupnost. Druga pomembna vsebina se nanaša na kolektivno predstavo, ki jo ima politična skupnost o sami sebi. Ta vsebina se navezuje na t. i. »zamišljeno

skupnost«, ki povezuje ljudi, ki se med seboj ne poznajo, pa vendar govorijo (Rizman, 2000: 181) »skupen jezik, plačujejo davke in so pripravljeni zanjo žrtvovati tudi svoje življenje«. Za povezovanje preteklosti, sedanjosti in prihodnosti si skupnosti pomagajo z miti. Tretja sestavina nacionalne identitete pa povzema posameznikov odnos do skupnosti. V tem smislu Rizman nacionalno identiteto opredeli kot »razmerje oziroma obliko osebne identifikacije s simboli kolektivne identitete« (ti simboli so na primer državna himna, zastava, prazniki, spomeniki nacionalnim herojem itd.). Omenjeni simboli so taki, da se z njimi lahko identificirajo prav vsi pripadniki neke družbe (Rizman, 2000: 180 – 181).

Koncept identitete kot enakosti (*sameness*) ponazarja dejstvo, da so si člani določene skupine enaki oziroma podobni (*alike*) v tistih pogledih, v katerih se razlikujejo od nečlanov izven te skupine. Ti člani se oblačijo podobno, jejo podobne jedi, govorijo isti jezik. Ta vzorec »*similarity – cum – dissimilarity*« predstavlja en pomen nacionalne identitete. Koncept enotnosti (*unity*) se nanaša na enotnost nacionalnega teritorija oziroma domovine. Avtonomija (*autonomy*) pa omogoča narodu in njegovim članom realizacijo. Vsi trije omenjeni koncepti oblikujejo diskurz, ki vsebuje ekspresivne ceremoniale in simbole. Ti vključujejo očitne znake narodov – meje, prestolnice, zastave, himne, parade, denar, narodne noše, potni listi itd. – pa tudi manj očitne – pokrajino, heroje in herojinje, pravljice, arhitekturne sloge, umetnostno zgodovino, načine oblikovanja mest itd. (Smith, 1991: 73 - 77).

Temeljni koncept preučevanja nacionalne identitete, ki ga zagovarja Starc, je koncept etničnosti (Starc v Kovač et al., 2004: 23). Omenjeni avtor povzema Fredrika Bartha, ki je delovanje mehanizma etničnosti razložil kot takega, »ki deluje na podlagi vzpostavljanja meje med Nami in Drugimi« (Starc v Kovač et al., 2004: 24). Etnična razlika je torej proces, ki se odvija ob stiku dveh različnih skupin, do tega procesa pa privedeta soočenje z drugo kulturo ter zavedanje, da obstajajo razlike in nasprotja tvoji lastni kulturi. Med ljudmi vedno obstaja praksa razlikovanja ali izključevanja, ki pripadnikom določene skupnosti omogoča, da se poistovetijo s svojo skupnostjo. Nujen pogoj za to je obstoj druge skupine ali skupnosti, ki je na nek način drugačna, razlike med njima pa so očitne. Na ta način se vzpostavijo

določeni kriteriji, po katerih se lahko konstituira nacionalna država (prim. Starc, 2003a: 59).

Po Todorovu poznamo dva pomena besede narod, ki sta politične narave. »Notranji pomen« je postal pomemben na predvečer in prva leta francoske revolucije. Narod je tako prostor legitimacije in kot izvor oblasti nasprotuje kraljevim oziroma božjim pravicam: deluje se v imenu naroda, namesto, da bi se sklicevali na Boga ali kralja. V okviru drugega pomena naroda, tj. 'zunanjega' se narod postavlja nasproti nekemu drugemu narodu, ne več nasproti kralju ali aristokraciji ali pokrajinam; »Francozi so en narod, Angleži so nek drug narod«. (Todorov v Rizman, 1991: 148 – 149) Tako »notranji« narod izhaja iz enakosti, medtem ko »zunanji« narod nasprotno implicira izbiro ene dežele na škodo vseh drugih, torej neenakost. Giddens povzema idejo Friedericka Bartha, ko pravi, da »so čustva skupinske identitete v vseh krajih in časih izključevalna«. (Giddens v Rizman, 1991: 365) Kako skupnost razume samo sebe je namreč odvisno od značilnosti, ki jih pripisuje drugim, tj. nečlanom. V mnogih plemenskih kulturah je beseda, ki označuje člana skupnosti, enaka besedi, ki jo skupnost uporablja za človeka, nečlanom pa to dostojanstvo ni priznano. Značilno povezovanje nečlana z barbarom ima včasih enake jezikovne konotacije.⁷ Včasih se zdi, kot da je skupinska identiteta zasnovana prav s pomočjo izključevalnih izrazov (glej Giddens v Rizman, 1991: 365 – 366). Woodwardova zagovarja tezo, da se identiteta vzpostavlja z razlikovanjem (več glej v Woodward, 1997: 8 – 12). Ena izmed najbolj pogostih značilnosti nacionalističnega diskurza je ta, da temelji na procesih, ki poudarjajo razlikovanje ter da je eden izmed najbolj poudarjenih elementov tega razlikovanja domnevna večvrednost naroda in posledično nacionalne identitete, ki je vzpostavljena nasproti drugim identitetam (prim. Stankovič, 2002a: 69).

»Politični sovražnik ni nujno moralno zal ali estetsko grd, je samo drugi, tujec, in za njegovo bistvo zadostuje, da je v nekem zelo intenzivnem smislu eksistencialno nekaj drugega in tujega. /.../ Sovražnik je zgolj javni sovražnik, kajti vse, kar je povezano s takšnim skupkom ljudi, še posebej pa s celotnim ljudstvom, postane

⁷ Avstralski domorodci na primer ljudi iz 'civilizacije' imenujejo mutanti.

javno.« (Schmitt v Praprotnik, 1999: 154) Tujec oziroma drugi je lahko le posameznik kot anonimna oseba, in le pod pogojem javnega deklariranja. V hipu, ko bi ta anonimnež postal konkretna oseba, bi njegov predznak sovražnika postal vprašljiv.

Za eno izmed temeljnih postavk nacionalne identitete Praprotnik uporabi operacijo negacije: $A = A$ in $A \neq B$. Prav tako se strinja, da nacionalne identitete ni možno reducirati le na preprosto formulo Slovenec = Slovenec. Nadaljuje pa z dejstvom, da se lahko »identiteta ohranja toliko časa, dokler obstaja ta drugi, torej 'tujec' ali 'tujka'«. (Praprotnik, 1999: 155)

Dandanes o 'drugih', torej o tujcih, vemo veliko več kot generacije pred nami. Naše zavedanje sveta okoli nas in drugih in drugačnih kultur se je povečalo. Z njim pa se ni povečala le stopnja paranoje in strahu pred drugačnostjo, ampak se je naša identiteta le še utrdila.

4. 3. NACIONALNA IDENTITETA V LUČI AKTUALNIH DRUŽBENIH SMERNIC

Ena izmed pomembnih posledic razvoja sveta je globalizacija, ki jo lahko opredelimo kot družbeni proces, ki zmanjšuje vpliv geografskih ovir na socialne in kulturne procese. Odvija se v treh medsebojno prepletenih sferah, in sicer v ekonomiji, politiki in kulturi. Na splošno lahko rečemo, da gre za globalen pretok blaga in storitev, za nadnacionalno povezovanje in novo vlogo nacionalnih držav ter za globalen pretok simbolov, predstav, mnenj in vrednot. Identitete pa so zasidrane na bolj ponotranjeni ravni, kjer so premiki počasnejši, kar se tiče nacionalne identitete, je njena prednost v tem, da je bistvena predvsem njena kontinuiteta in ne le njen obseg. Pomembna pa je tudi zato, ker predstavlja dejavnik družbenega soglasja in stabilnosti. Prav tako se posamezne kulture v svojem razvoju opirajo na pozitivne učinke globalizacije. Eden takih je prav gotovo nova tehnologija, ki ne le znižuje stroške, ampak predvsem ponuja nove in lažje oblike komunikacije. Najvidnejši omejevalni učinki, ki se tičejo nacionalnih držav in

obravnavane teme nacionalne identitete, je zagotovo večja odprtost zunanjim vplivom in tujim kulturam ter posledično načeta homogenost omenjenih nacionalnih kultur (Kovačič, 2000: 199 – 203).

Nacionalna država je v novih razmerah integracijskih procesov v Evropi zagotovo izgubila nekatere dosedanje attribute. Rizman meni, da se mora »model odprte nacionalne identitete«⁸ v takih primerih velikokrat umakniti »modelu nacionalne homogenosti in izključujoče nacionalne identitete«. (Rizman, 2000: 183) Rizman prav tako zanika teorijo o Evropi kot o skupni vsoti nacionalnih identitet in kultur. Zagotovo je v tem primeru mogoče govoriti o evropskih specifikah (kot so na primer rimsko pravo, parlamentarizem, politična demokracija, judovsko-krščanska etika ipd.). Čeprav se Evropska unija preoblikuje v veliko državo, na katero dosedanje nacionalne države prenašajo svojo suverenost in politično moč in čeprav si prizadeva za uveljavitev svojih simbolov ter za gradnjo nekakšne skupne vseevropske nacije, so stare nacionalne identitete dovolj prilagodljive in ostajajo žive. Pravzaprav Smith pravi, da naj bi ta evropska kolektivna identiteta le dodatno utrdila in vase integrirala, ne pa razkrojila, posamezne nacionalne identitete (Smith, 1991: 174). Prav tako Kovačič zagovarja dejstvo, da v procesih globalizacije slovenska nacionalna identiteta kot taka ni ogrožena, čeprav se prilagaja družbenim spremembam (več glej v Kovačič, 2000: 202). Izhaja namreč predvsem iz jezika, kulture in zgodovinskega spomina. Za vsako nacionalno državo, ki je omejena s strani evropskih integracij, je najpomembnejše le, da v procesih odločanja ohrani vsaj del politične moči (Kovačič, 2000: 202).

Held tako govori o tranziciji k večplastni demokraciji, ki jo označuje kot »kozmpolitsko demokracijo«. (Held, 2001; Held, 1996: 353 – 360) Temelj kozmpolitske demokracije predstavljajo kompleksne povezave med nacionalnimi državami. Medtem ko naš svet postaja vedno bolj prepleten, se prekrivajo tudi skupnosti. Kozmpolitska demokracija torej pomeni »poglobitev in podaljševanje demokracije preko nacij, regij in globalnih mrež«. (Held, 1996: 353) Kozmpolitska demokracija ne zmanjšuje pomena državi, ampak gre za razvoj demokratičnih

⁸ Nacionalna identiteta, ki je odprta do multikulturne realnosti in posledično do sestavljenih identitet.

institucij na regionalnem in globalnem nivoju, ki sta komplementarna nacionalnemu. Held v tem smislu predstavi idejo o regionalnih parlamentih (Held, 1996 354 – 355). Zadnja faza omenjenega procesa (združevanja vseh nacionalnih držav, op. M. I.) naj bi tako predstavljala prestrukturirana Organizacija združenih narodov (več glej v Held, 1996: 355).

V okviru kozmopolitske demokracije morajo državljani sprejeti t. i. multipla državljanstva, ki pomenijo skupek pripadnosti lokalnim skupnostim, državljanstvo nacionalne države in pripadnost globalni kozmopolitski skupnosti. Institucije slednjih skupnosti morajo biti zasnovane tako, da odražajo ukvarjanje z vrsto problemov in vprašanj, ki so skupni vsem, ne glede na to, kje so bili rojeni in kje živijo. V tem smislu ostaja osrednjega pomena za identiteto ljudi kulturni nacionalizem, politični nacionalizem (kot povečevanje nacionalne identitete in nacionalnega interesa) pa brez regionalnega in globalnega sodelovanja ne more sam doprinesiti k javnemu dobremu (več glej v Held, 2001). Samo kozmopolitsko naravnan politični cilj se torej lahko prilagodi političnim izzivom globalne dobe. Tak proces potrebuje povečano transparentnost in preglednost v glavnih centrih odločanja. V sklopu Evropske unije bi to pomenilo povečanje moči Evropskega parlamenta ter zmanjšanje demokratičnega primanjkljaja v vseh institucijah Evropske unije (prim. Held, 2001).

V primeru Slovenije nacionalna identiteta tudi po vključitvi v Evropsko unijo ostaja pomemben družbeni dejavnik. Ljudem namreč vzpostavljanje nacionalne identitete »služi kot neko merilo /.../ položaja v globalni situaciji in kot orodje, s kateri utemljujejo svojo posebnost, ko gre za skupinske interese, za dosego katerih je potrebno delovati enotno«. (Starč v Kovač et al., 2004: 31)

Kot že rečeno, človeška bitja prevzemajo mnogo različnih kolektivnih identitet, katerih cilj in intenziteta s časom in prostorom variirata. Nič ne more preprečiti posamezniku, da se ne bi identificiral s Slovenci in Evropejci naenkrat. V današnjem svetu je to pravzaprav zelo pogosto in pričakovano.

Smith nacionalno identiteto pojmuje kot tako, »ki ima bolj učinkovit in trajnejši vpliv kot druge kolektivne identitete«. (Smith, 1991: 175) Ta pojav ima več razlogov. Med drugim gre za potrebo po kolektivni večnosti in dostojanstvu, za moč in vpliv etno-zgodovine ter vlogo novih razrednih struktur. Ta tip kolektivne identitete bo po vsej verjetnosti še dolgo narekoval pripadnost ljudi, čeprav se bodo poleg nacionalne pojavile druge širše, a bolj nejasne oblike kolektivne identitete (Smith, 1991: 175 - 176). Od vseh kolektivnih identitet, ki jih ljudje prevzemajo, je nacionalna identiteta zagotovo najbolj temeljna in tista, ki najbolj združuje. Prav tako je pomembna zato, ker je navzoča povsod. Svet je razdeljen na nacionalne države in nacionalna identiteta je tako podlaga za neodvisnost in demokracijo. Vendar pa ni le globalna, je tudi prodorna, kar pomeni, da prevladuje v življenju posameznikov in skupnosti v večini sfer njihovega delovanja (Smith, 1991: 143).

5. SLOVENSKA NACIONALNA IDENTITETA (zgodovina, temelji, razvoj)

Mehanizem vzpostavljanja nacionalne identitete v slovenskem prostoru ima določene posebnosti. V nasprotju z mehanizmi vzpostavljanja nacionalne identitete v več-etničnih državah (npr. Francija, Španija, Belgija) slovenski vsebujejo »idejo etnične čistosti«. (Starc v Kovač et al., 2004: 24) V Sloveniji namreč v veliki večini živijo Slovenci in v tem pogledu je Slovenija etnično homogena država in »/e/tnični prostor slovenstva s tega zornega kota sovpada s slovenskim nacionalnim prostorom, oba prostora pa v slovenskem državotvornem diskurzu presegata zgolj prostor slovenske države«⁹. (Starc v Kovač et al., 2004: 24) Potrebno se je zavedati tudi dejstva, da je slovenska nacionalna identiteta spremenljiv fenomen.

Slovenska nacionalna identiteta se je oblikovala v času od protestantskega gibanja do romantike. V grobem bi lahko rekli, da se prva faza¹⁰ (Velikonja, 1995: 940) začne z naselitvijo prednikov Slovencev na območju vzhodnih Alp od druge polovice šestega stoletja do devetega stoletja ter s prvim znanim domačim knezom Valukom.¹¹ Sredi sedmega stoletja sledi prva samostojna država Karantanija.¹² Po propadu karantanske države in ves srednji vek je slovensko ljudstvo živelo brez enotnega knjižnega jezika, zavest o enem ljudstvu Slovencev pa je bila ves čas prisotna (Kovačič Peršin, 2000: 26 - 27).

V drugi fazi oblikovanja slovenske nacionalne identitete je bila poleg boja proti Turkom in številnih kmečkih uporov pomembna predvsem protestantska reformacija, ki je Slovincem prinesla prvo tiskano besedo. Prav tako je Slovence povezala z enotnim knjižnim jezikom, saj je bila vloga protestantskih piscev velika

⁹ Slovenski državljani živijo tudi zunaj meja slovenske države, v Avstriji, Italiji in na Madžarskem ter kot imigranti v drugih delih sveta.

¹⁰ Oziroma »zlata doba narodne enotnosti«. (Velikonja, 1995: 940)

¹¹ Več glej v Fridl et al., 2001.

¹² V tem času je prišlo tudi do spreobrnitve v krščanstvo, kar je v nacionalni mitologiji pustilo globok pečat, poleg verskega je imela ta vsiljena spreobrnitev tudi družbenopolitični predznak.

predvsem pri oblikovanju sodobne slovenščine, slovstva ter šolstva.¹³ Nacionalna zavest se konstituira predvsem v kulturi, ali bolje rečeno, v literaturi. Zaradi le-te se Slovenci lahko uvrščamo med »omikane in umirjene narode«. (Velikonja, 1995: 939) S kulturo v svojem jeziku prav tako ohranjamo svoj nacionalni obstoj in dokazujemo svojo edinstvenost.

Prva nedvoumna opredelitev slovenskega naroda sega v konec osemnajstega stoletja, povezana je z razsvetljenstvom in delovanjem Antona Tomaža Linharta, Žige Zoisa in Jerneja Kopitarja. Ideja in stvarnost slovenskega naroda se takrat počasi prebujata, slovenski narod pa se oblikuje kot samostojen subjekt (Velikonja, 1995: 938). Šele v začetku devetnajstega stoletja enotni knjižni jezik utrdi Jernej Kopitar s svojo slovnico¹⁴. Leta 1809 ustanovljene Ilirske province s sedežem v Ljubljani so za kratek čas (do 1813) združile velik del slovenskega etničnega prostora pod enotno upravo.¹⁵ Začetek devetnajstega stoletja v Habsburški monarhiji zaznamuje t. i. obdobje Metternichovega absolutizma¹⁶, ko so s cenzuro, policijo in s pomočjo cerkve preganjali vse, kar je bilo napredno in liberalno. V tridesetih letih je slovenski kulturni prostor razbit zaradi t. i. črkarske pravde¹⁷. Političnih programov takrat ni bilo, saj se nove ideje niso smele javno izražati. Oblikujeta se dva politično-idejna kroga, konservativni in demokratični.¹⁸

¹³ Primož Trubar je v svojem Katekizmu leta 1551 prvi zapisal ime Slovenci (»Vsem Slovencom gnado, mir, milost inu pravo spoznanje božje...« (Kovačič Peršin, 2000: 27)) in nato leta 1555 že imenoval slovenski jezik (»Vsem vernim krščenikom tiga krajnskiga inu slovenskiga jezika.« (Kovačič Peršin, 2000: 27)). Izrecno je tudi poudaril, v katerih deželah se slovenski jezik govori. (Kneževina Kranjska, Spodnje Štajerska in Koroška, grofija Goriška, Slovenska marka, Metlika, Kras in Istra (Kovačič Peršin, 2000: 27)). Adam Bohorič je leta 1584 napisal prvo slovnico slovenskega jezika, Jurij Dalmatin pa je istega leta v slovenščino prevedel Biblijo. Kultura je pomemben steber slovenstvu predstavljala že prej, ne morem mimo srednjeveških Brižinskih spomenikov ter Stiških in Celovških rokopisov. Prav tako je v tem pogledu pomembno leto 1689. V štirih delih namreč izide Slava vojvodine Kranjske. Obsežni geografski, zgodovinski, naravoslovni in narodopisni oris dežele Kranjske je napisal baron Janez Vajkard Valvasor (1641 – 1693).

¹⁴ Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark (1808 – 1809).

¹⁵ Francoska oblast je dovoljevala določeno mero samouprave, slovenščina pa je dobila status uradnega jezika, ki se je uporabljal v sodstvu in, kar je najpomembneje, v šolstvu.

¹⁶ Knez Metternich je bil vodilna osebnost avstrijske in evropske politike predmarčnega obdobja.

¹⁷ Slovenci smo pisali bohoričico, ki pa ni bila več primerna in Frančišek Metelko je pod vplivom Kopitarja skonstruiral metelčico. Danjščico, ki jo je ustvaril Peter Dajnko pa so zaradi prilagojenosti štajerskemu dialektu kmalu prepovedali.

¹⁸ Konservativni krog, ki stoji na načelu »vse za vero, dom, cesarja«, se bori za jezikovno in kulturno enotnost Slovencev, je proti tujcem in vlaganju tujega kapitala. (Pomembna osebnost v okviru tega kroga je bil Janez Bleiweis, ki izdaja takrat edini slovenski časopis Kmetijske in

Dogajanje v Evropi leta 1848 oziroma t. i. pomlad narodov prinese nova nezadovoljstva in nove zahteve. S svojimi idejami je bil prodoren predvsem koroški duhovnik Matija Majar Ziljski, ki je marca 1848 v Novicah objavil članek, v katerem je zapisal smernice slovenskega naroda, med drugim tudi zahteve po vpeljavi slovenskega jezika v šole in urade, izrazil pa je tudi željo po slovenski samostojnosti pri vladanju ter željo po združitvi celotnega slovenskega jezikovnega ozemlja (Kernel, 1999: 9).

Slovenska identiteta se je torej oblikovala v borbi zoper obe težnji, tako jezikovni in deželni partikularizem kot zoper ilirski oziroma južnoslovanski jezikovni in kulturni unitarizem.¹⁹

Matija Majar Ziljski je z že omenjenim člankom spodbudil razmišljanje o slovenskem narodnem programu. Na osnovi marčne revolucije leta 1848 in kot posledica revolucionarnih vrenj v monarhiji pa je skupina slovenskih izobražencev na Dunaju (Dunajski Slovenci), zbrana v društvu Slovenija dvajsetega aprila 1848 zapisala program Zedinjene Slovenije.²⁰

Po letu 1848 sledi desetletje Bachovega absolutizma²¹, ko v kulturnih krogih na Slovenskem vlada mrtvilo. Za kulturno življenje Slovencev je bilo pomembno v

rokodelske novice (1843), ki je bil namenjen dvigovanju kulturnega duha obrtnikom ter širjenju nacionalne zavesti. Sprejele so tudi novo pisavo, in sicer gajico.) Drugi politični krog je bil demokratični Prešernov krog. Program tistega časa Prešeren tako zapiše v Zdravljici (1840, objavljena šele 1848), kjer izrazi potrebo po neodvisnosti slovenskega naroda, dosegu lastne oblasti ter enakopravnosti in svobodi vseh narodov.

¹⁹ Slovensko ljudstvo se je združevalo v jezikovno, kulturno in kasneje politično entiteto. Boj za skupen, na ljudskem govoru temelječ, slovenski jezik je bil hkrati boj za zavest o enotnosti slovenskega naroda (Kovačič Peršin, 2000: 32).

²⁰ Program govori o združitvi vseh slovenskih dežel v eno telo z lastnim parlamentom in vlado ter o slovenščini kot uradnem in knjižnem jeziku tega telesa. Ne postavi pa zahteve po samostojni odcepitvi, temveč le po omenjeni združitvi in samoupravi. Okoliščine, v katerih je nastal program Zedinjene Slovenije, za njegovo uveljavitev niso bile ugodne. Nasprotovanje velikonemške politike je bilo premočno, po letu revolucije pa so se zanj zavzemali le še maloštevilni. Slovensko ljudstvo kot celota, pa tudi večina njegovih izobražencev, še ni bilo dovolj prebujeno, da bi lahko doumelo priložnosti, ki jih je prinesel čas revolucije in leto 1848. »Do lastne narodne pomladi in politične zrelosti je moralo prehoditi še dolgo pot.« (Kovačič Peršin, 2000: 36) V celoti se je program namreč uresničil šele z osamosvojitvijo leta 1991.

²¹ Imenovan po notranjem ministru A. Bachu (1852 – 1859) (Leksikon CZ, 1973: 58). Doba hudega policijskega nasilja, pomembne vloge birokracije, cenzure tiska in nemščine kot uradnega jezika v vseh deželah Habsburške monarhije.

Celovcu ustanovljeno Društvo sv. Mohorja (od 1851) (od 1860 Družba sv. Mohorja)²². Sad zavestnih narodnih prizadevanj pa je bil tudi Kozlerjev Zemljevid slovenske dežele in pokrajin iz leta 1853, ki pa ni smel iziti, »ker naj bi služil propagandi slovenskega narodnega gibanja«. (Kernel, 1999: 11) Državni cenzuri je ob strani stala cerkev.

Leta 1859, ko je Bachov absolutizem ukinjen, nastopi ustavna doba, ki je prinesla večje možnosti za organizirano narodno delovanje. Policijsko nasilje je ukinjeno in znova pride do živahnega kulturnega razvoja, ki ima središče v čitalnicah²³. S čitalnicami se je slovenska narodna zvest hitro širila in slovensko narodno gibanje je postopno zajelo vse Slovence.²⁴ Februarja 1867 je v avstrijski politiki prišlo do velikih sprememb. Habsburška monarhija se je preimenovala v Avstro-Ogrsko, ki je bila sestavljena iz dveh enakopravnih delov. To za Slovence ni bilo ugodno, saj so bile ideje programa Zedinjene Slovenije s tem potisnjene na stranski tir in slovenska politika je zapadla v krizo.²⁵ Med leti 1865 in 1868 nemški pritisk na Slovenijo popušča, kar Slovencem omogoči razcvet političnega in kulturnega življenja.²⁶

Deleted: Pomembna osebnost tistega časa je škof Anton Martin Slomšek, ki je zaslužen za prenos sedeža lavantinske škofije iz Labotske doline v Maribor. Sedež cerkvenega vodstva na slovenskem ozemlju je bil namreč velikega pomena za naš narodni razvoj. ¶

Deleted: Središče kulturnega življenja je postala Ljubljana, kjer so po češkem zgledu leta 1863 ustanovili telovadno društvo Južni sokol, ki je s svojim delovanjem in nastopi širilo slovensko narodno zavest tudi na podeželju. ¶

Sedemdeseta leta devetnajstega stoletja so bila obdobje najhujšega nemškega pritiska, pomemben pa je bil tudi vdor nemškega kapitala. Oba dejavnika sta

²² Od leta 1954 se imenuje Mohorjeva družba (Leksikon CZ, 1973: 600). Vsako leto je društvo izdajalo knjige, ki so veliko pripomogle k dvigovanju narodne zavesti.

²³ Prvo so ustanovili leta 1861 v Trstu, njihovo število pa se je vsako leto večalo. Po zaslugi čitalniškega delovanja je slovenščina kot pogovorni jezik zamenjala dotlej uveljavljeno nemščino. Večina članov je bila »narodno zavedna inteligenca, podeželski veljaki ter trška in mestna gospoda«. (Kernel, 1999: 11) Za čitalnice so bile značilne bésede, prireditve z igrami, petjem in recitiranjem.

²⁴ Prvi veliki politični uspeh se je pokazal na državnozbornih volitvah leta 1867, ko so Slovenci dobili večino v kranjskem deželnem zboru in povečali zastopstva v deželnih zborih Štajerske, Goriške, Koroške in Trsta.

²⁵ Staroslovenec z Bleiweisom (izdajali so časopis Slovenec) je zasenčil mladoslovenski krog (mlade liberalce je vodil Fran Levstik), ki začne leta 1868 izdajati politični časnik Slovenski narod, kjer je bil že v prvi številki podan program, ki se je zavzemal za Zedinjeno Slovenijo. Poudarjal je »slovansko vzajemnost na literarnem in kulturnem področju«. (Kernel, 1999: 11)

²⁶ Štajerski mladoslovenec so leta 1868 prišli do ideje o organiziranih množičnih zborovanjih na prostem. Poimenovali so jih tabori, prvi je bil devetega avgusta 1868 v Ljutomeru. V času do 1871 se ji je zvrstilo sedemnajst, na katerih so znova zahtevali uresničitev idej o Zedinjeni Sloveniji, uvedbo slovenskega jezika v šole in urade, ter ustanovitev slovenske univerze. Sčasoma so tabore začeli prepovedovati, uradni vzrok je bil najprej francosko-pruska vojna, avstrijske vladne kroge pa je motilo predvsem povečanje slovenske nacionalne zavesti (Kernel, 1999: 13).

vplivala ne le na politiko, temveč tudi na kulturne razmere in položaj slovenskega jezika v šolstvu in državnih uradih. Ko je taborsko gibanje zamrlo, so spori med staroslovenci in mladoslovenci ostali, na Dunaju pa so slovenski poslanci vseeno nastopali enotno.²⁷ Z nastopom drugega mandata grofa Eduarda Taffeja²⁸ pa se politični zemljevid slovenskega ozemlja močno spremeni. Devetindvajsetega novembra 1881 je umrl Janez Bleiweis, istega leta tudi liberalni krog izgubi Josipa Jurčiča in obe frakciji se posledično 'naslonita' na nemške konservativce.²⁹ V osemdesetih letih se je klerikalni tabor vedno bolje organiziral, v tem okviru je pomemben Anton Mahnič.³⁰ Sočasno pride do razvoja delavskega in socialdemokratskega gibanja na Slovenskem. Tudi na kulturnem področju se dogaja veliko.³¹

V devetdesetih letih devetnajstega stoletja so se v politično dogajanje vključevali tudi kmetje in delavci. Prej slogaški politični tabor se je zdaj razdelil na dve politični stranki.³² Leta 1896 v Ljubljani ustanovijo Jugoslovansko socialnodemokratsko stranko (JSDS).³³ Jugoslovansko vprašanje je bilo po letu 1900 aktualno tako pri

²⁷ Desetletje od 1880 do 1890 zato imenujemo doba slogaštva. Slovenski politiki sicer ne zahtevajo velikih pravic za slovenski narod, najpomembnejše se jim zdi uveljavljanje slovenskega jezika. Prav zaradi majhnih zahtev njihovo politiko imenujemo drobtinčarska politika.

²⁸ Od 14. avgusta 1879 do 12. novembra 1893 (Kernel, 1999: 19).

²⁹ Klerikalci so se načelno z njimi strinjali, liberalci pa so v njih videli predvsem nasprotnike nemške buržoazije (Kernel, 1999: 19).

³⁰ Mahnič je bil goreč nasprotnik revolucije in začetnik klerikalizma. Odklanjal je narodno suverenost, nasprotoval je načelu samoodločbe, nenazadnje je bil proti zahtevam Zedinjene Slovenije ter proti enakopravnosti Slovencev (Kernel, 1999: 19 – 20).

³¹ Najpomembnejši sta Družba sv. Mohorja in Slovenska matica, ki deluje zlasti v znanosti.

³² Konzervativna struja se leta 1892 organizira Katoliško politično društvo, ki se je preimenovalo v Katoliško narodno stranko in leta 1905 v Slovensko narodno stranko. Vpliv duhovščine na to stranko in na ljudi je velik, zato ima največjo volilno bazo. Največ zaslug za to je imel dr. Janez Evangelist Krek. (Njegovo delovanje je temeljilo na izboljšanju socialnih razmer, ustanavljal je namreč hranilnice in posojilnice, mlekarske in strojne zadruge in tudi prve kmečke (zadružne) šole. Ustanovil je tudi športno društvo Orel. V smislu narodnega vprašanja je v ospredje postavljaval večnarodno državo. Za vse narode pa je zahteval enakopravnost. Prav tako je bil zagovornik ločitve cerkve od države, ob spoštovanju cerkvenih oblasti.) Liberalna stranka pa si je leta 1894 nadela ime Narodna stranka, kasneje Narodnonapredna stranka. V svojih zahtevah je na prvo mesto postavljala narodno avtonomijo, najbolj pomemben pa jim je bil nastop proti klerikalcem in proletariatu.

³³ JSDS je v svojem programu poleg ureditve socialnega vprašanja poudarjala tudi rešitev narodnega vprašanja. JSDS je bila stranka slovenskega proletariata, ki je organizirala razna kulturna in športna društva (Svoboda, Edinost), ustanavljala skladnice za pomoč brezposelnim ter se zavzemala za pravice delavcev. V ospredje je ves čas postavljala bratstvo vseh jugoslovanskih narodov.

klerikalcih, ki so zagovarjali idejo trializma³⁴ kot pri liberalcih, ki so se zavzemali za samostojno jugoslovansko enoto v federativni ali trialistični ureditvi.

»V obdobju pred prvo svetovno vojno je bilo čutiti nejasnost in nezrelost slovenskih političnih strank.« (Kernel, 1999: 25) Slovenci so tako razpad Avstro-Ogrske pričakali nepripravljeni. Takoj po začetku vojne je parlamentarno življenje povsem zamrlo.³⁵ Novo poglavje slovenske zgodovine pa se začne decembra 1918 z ustanovitvijo Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kernel, 1999: 27).

Deleted: , »ki je za ene pomenilo cilj, za druge le neko prehodno obdobje, za tretje spet jarem, ki je trajal vse do osamosvojitve Slovenije«.

Druga faza oblikovanja slovenske nacionalne identitete se tako konča po drugi svetovni vojni, konča se »vojaško-politični, ne pa tudi nacionalno-religijsko-kulturni poraz proti močnejšemu sosedu in večstoletna podrejenost«. (Velikonja, 1995: 940) Začne se »73-letna jugoslovanska etapa«. (Velikonja, 1995: 940)

Slovenija je bila v času med obema vojnama v sklopu Jugoslavije najbolj razvita. Vse gospodarske panoge v tistem času napredujejo. Prometne povezave so dobro razvite, ustanovljene pa so tudi nekatere pomembne kulturne institucije in nekatere fakultete. Razvijata se gledališče in film, sredi tridesetih let prejšnjega stoletja pa dobimo tudi nekaj arhitekturnih presežkov.³⁶

Ob koncu druge svetovne vojne se je ideja o Zedinjeni Sloveniji začasno uresničila, a le teritorialno, politična in narodna enotnost namreč še nista bili doseženi. Slovenija je v novi Federativni Jugoslaviji dobila boljši narodnopolitični položaj kot ga je imela v prejšnji ureditvi.³⁷

V prvih povojnih letih je bilo veliko truda in denarja vloženega v obnovo. Znova je bila sprožena kulturna dejavnost, množično so organizirali kulturne domove,

³⁴ Poleg Avstrije in Ogrske naj bi se ustvarila še tretja enota, sestavljena iz vseh ostalih delov monarhije, tj. Južnih Slovanov (Kernel, 1999: 24).

³⁵ Vodilni stranki sta se postavili na stran uradne avstrijske politike, socialisti in socialdemokrati pa vojne niso odobraval (Kernel, 1999: 27).

³⁶ Zgrajeni so ljubljanski nebotičnik, NUK, dvorana Tabor, skakalnice v Planici itd.

³⁷ Slovenski republiki so namreč priznali narodno suverenost in samoodločbo s pravico do odcepitve.

knjižnice, ljubiteljske igralske skupine, pevske zборе itd.³⁸ Po vojni se je pridobljeno slovensko narodno ozemlje zelo zmanjšalo, in sicer na račun Londonskega sporazuma³⁹.

V Jugoslaviji pa se na političnem področju v sedemdesetih in še posebej v osemdesetih letih dvajsetega stoletja dogaja marsikaj, prišlo je do pomembnih prelomnic. Več kot štiri desetletja partijski in tri in pol desetletja jugoslovanski državni poglavar Josip Broz - Tito je umrl četrtega maja 1980 in njegova smrt je za Jugoslavijo pomenila zgodovinski mejnik. Čeprav sta si partijski in državni vrh dolgo časa prizadevala ustvariti vtis, kot da se ni nič zgodilo, nista mogla zatreti teženj posameznih narodov po avtonomiji in v končni fazi po samostojnosti. V tem letu se je pričelo kazati krizno stanje, v katerem je bila Jugoslavija.⁴⁰ Po letu 1985 sta se tako kulturna kot tudi širša slovenska javnost postavljali v bran nacionalne kulture in suverenosti. Takemu razmišljanju so se pridružili tudi nekateri vodilni člani Zveznega komiteja Slovenije (ZKS). Poglobljanje gospodarske in politične krize se je v drugi polovici osemdesetih let še kar nadaljevalo.⁴¹ Pod vplivom takih okoliščin je februarja 1987 izšla 57. številka Nove revije, ki je jasno zarisala slovenski nacionalni program, ki je temeljil na gospodarski in politični osamosvojitvi ter na vzpostavitvi večstrankarske demokracije. Slovenija je postala problem predvsem za zagovornike močnejše zvezne oblasti in leta 1989 tako sprejmejo ustavne amandmaje, v katerih je poudarjena pravica do samoodločbe s pravico do odcepitve in ekonomsko neodvisnost.⁴²

Deleted: Centralistične sile Srbije, Črne Gore in Bosne in Hercegovine so predlagale pospešeno kulturno integracijo, na kar pa so takoj reagirali slovenski slavisti in Društvo slovenskih pisateljev, ki je »kakršnokoli opuščanje slovenskega jezika močno obsodilo in zavrnilo vse srbske težnje po integraciji jezikov«.
(Kernel, 1999: 33)

Nesoglasja med jugoslovanskimi republikami so januarja 1990, ko je KPS (Komunistična partija Slovenije) izstopila iz KPJ (Komunistična partija Jugoslavije) in so se stranke demokratične opozicije povezale v Demos, dosegla vrhunec. S

³⁸ Vzporedno so tekale tudi priprave na agrarno reformo in nacionalizacijo premoženja.

³⁹ Sporazum med Jugoslavijo, Italijo, Veliko Britanijo in ZDA, podpisan 5. oktobra 1954. Z njim je bilo likvidirano Svobodno tržaško ozemlje. Jugoslavija je dobila nekdanjo cono B in manjši del cone A, drugi del cone A s Trstom pa Italija (Leksikon CZ, 1973: 542).

⁴⁰ Država je bila zadolžena, zmanjkovalo je osnovnih življenjskih potrebščin, deviz in nafte, stopnja brezposelnosti se je občutno zvišala itd.

⁴¹ Leta 1987 se je inflacija že približevala mejam hiperinflacije, notranji dolg je naraščal.

⁴² Zaradi tega dejanja je bila Slovenija pod hudim pritiskom s strani zveznih partijskih in državnih teles, ki je kasneje prerasel v gospodarsko zaporo in prekinitev odnosov s strani srbske skupščine.

tem dejanjem se je začelo poglavje zadnje faze. Vzporedno z novimi državnimi organi se je oblikovala tudi slovenska vojska. Logična posledica dogajanj v Sloveniji je bil tako triindvajsetega decembra 1990 izveden plebiscit. Srbski politični vrh je bil vse bolj nasprotujoč in šestindvajsetega junija 1991 je padla odločitev za odcepitev in osamosvojitve Slovenije. Že naslednji dan je sledil napad jugoslovanske vojske, ki pa ni mogel spremeniti ničesar. Vrhunec slovenskih prizadevanj za samostojnost je pomenilo že priznanje Nemčije triindvajsetega decembra 1991, kateremu so sledila še druga priznanja in Slovenci smo tako po stopetdesetletnih prizadevanjih končno dobili svojo državo (Kernel, 1999: 33 - 34). Ta moment Velikonja označuje kot četrto fazo oblikovanja slovenske nacionalne identitete ter pomeni »'končno osamosvojitve', zmago reda, kozmosa nad neredom, kaosom prejšnjega režima.« (Velikonja, 1995: 943)

Lahko bi rekli, da je četrta sledila peta faza, katere realnost živimo danes. Slovenija se je namreč prvega maja 2004 priključila novi skupnosti držav, Evropski uniji.

V obdobju slovenske zgodovine se je oblikoval cel niz nacionalnih zgodb. Prav gotovo sem spada povečevanje zemljepisne podobe Slovenije, že kar pregovorna pridnost Slovencev ter športno področje, kjer dosežki slovenskih junakov niso samo ena pomembnejših dnevnih novic, temveč dobivajo tudi nacionalno težo. Leto pa dostikrat lahko vodi v razlago določenih vrhunskih športnih uspehov skozi prizmo nacionalizma.

6. NACIONALIZEM

Nacionalizem je definiran kot »stanje duha, ideologija in/ali gibanje, ki zagovarja in/ali poudarja identiteto in pomen posameznega naroda«. (internet 14) Nacionalisti želijo, da je njihov narod vsaj enak drugim narodom in poudarjajo nacionalno identiteto ter zvestobo pred ostalimi identitetami in zvestobami. Da bi upravičili svoje zahteve, spodbujajo subjektivno voljo posameznikov za osnovanje naroda. Lahko pa se opirajo na objektivna dejstva, kot na primer na skupen jezik, kulturo, navade, zgodovino, gospodarstvo, nacionalen duh ali karakter ali pa na kombinacijo teh dejstev in/ali subjektivne volje njihove skupnosti (internet 14). Nacionalizem je ideologija, ki zagovarja dejstvo, da so narod, etničnost ali nacionalna identiteta temelji družbenega življenja in na podlagi tega postavlja določene politične zahteve. Najpomembnejša je tako zahteva po narodu kot edinemu legitimnemu temelju države ter zahteva, da je vsak narod upravičen do svoje države. V tej obliki je nacionalizem univerzalna ideologija, sam pojem nacionalizma pa se nanaša tudi na določeno ideologijo nacionalnih gibanj, ki postavljajo omenjene politične zahteve v imenu določenega naroda (internet 15).

Nacionalisti opredeljujejo posamezne narode na podlagi določenih kriterijev, ki ločujejo en narod od drugega in hkrati določajo pripadnike tega naroda. Vse od razvoja in prevlade nacionalne države je nacionalizem tisti, ki je imel močan vpliv na svetovno zgodovino in geopolitiko.

Smith nacionalizem definira kot »ideološko gibanje za dosego in ohranitev avtonomije, enotnosti in identitete v imenu populacije, ki jo nekateri njeni člani razumejo kot dejanski ali potencialni narod«. (Smith, 1995: 150; 1991: 73) Cilji in temeljni ideali nacionalistov v vseh obdobjih in na vseh kontinentih so nacionalna identiteta, nacionalna enotnost in nacionalna avtonomija (prim. internet 15).

Smith pravi, da nacionalizem zagotovo pomaga pri oblikovanju narodov. Kot ideologija in kot jezik je nacionalizem relativno moderen, v politično areno je vstopil v poznem osemnajstem stoletju. Nanj lahko gledamo kot na obliko kulture ter vrsto

politične ideologije in družbenega gibanja. V modernističnem pogledu na narod je prav nacionalizem tisti, ki oblikuje nacionalno identiteto (Smith, 1991: 71).

Prva nacionalistična gibanja so uspešno utrjevala nacionalno identiteto in kulturo. Do konca devetnajstega stoletja so Evropejci sprejeli dejstvo, da je Evropa razdeljena na narode ter so se s posameznim (svojim, op. M. I.) narodom tudi identificirali. Preoblikovanje sveta po prvi svetovni vojni pa je oblikovanje nacionalnih držav še pospešilo. Nacionalizem je namreč predstavil idejo, da ima nek narod svoje ozemlje in da se tam, kjer se to ozemlje konča, začne ozemlje drugega naroda. Tudi druga svetovna vojna je sprožila nov val razvoja nacionalnih držav, in sicer tistih, ki so bile prej pod oblastjo evropskih imperijev. V drugi polovici dvajsetega stoletja so se pojavili trendi, ki so nakazovali na prebujanje nacionalnih držav in nacionalizma (internet 15).

Nacionalizem se lahko manifestira kot del uradne državne ideologije ali kot množično gibanje ter se izraža skozi državne, etnične, kulturne, religijske in ideološke smernice. Na podlagi tega se klasificirajo tudi tipi nacionalizmov⁴³.

Z oblikovanjem nacionalne države je primarni cilj nacionalističnih gibanj dosežen. Nacionalizem pa tako ostaja politična sila v okviru naroda.

Stigmatizacija in negativno vrednotenje nacionalnega vprašanja najpogosteje izhaja iz preozke povezave z nacionalizmom »kot ekskluzivistično ideologijo in relativno agresivnim družbenim političnim gibanjem, ki je v svojih odklonskih oblikah ustvaril tudi tiste temnejše strani svetovne zgodovine zadnjih dveh stoletij«. (Kovačič, 2000: 190) Pojav nacionalsocializma in fašizma je zamaglil relevantnost nacionalizma, vse dokler se ni oblikovala ocena o nacionalizmu kot »o pojavu prevlade državne lojalnosti nad etnično (narodno) lojalnostjo«. (Rizman, 1991: 17) Vsekakor bi lahko rekli, da ima nacionalizem tudi pozitivno družbeno funkcijo,

⁴³ Civilni nacionalizem, etnični nacionalizem, romantični nacionalizem, kulturni nacionalizem, državni nacionalizem, religijski nacionalizem, diaspora nacionalizem ali 'nacionalizem na daljavo' (več glej v internet 15).

Praprotnik namreč pravi, da »integrira ljudi in vzpostavlja (vsaj) videz kohezije«. (Praprotnik, 1999: 152)

Glavna podmena nacionalistov torej vključuje idejo, da je svet razdeljen na različne narode in da je narod vir vse politične moči, zahtevo, da je zvestoba narodu glavna in prepričanje, da morajo biti narodi neodvisni in avtonomni, da so lahko v svetu narodov verodostojni. V resničnem svetu pa ni vedno tako, v nekaterih primerih (npr. Katalonija) je največji del avtonomije namreč v rokah države. Država je tako le instrument za izpolnitev volje naroda (Smith, 1995: 112). Prevladujoče nacionalistične težnje države pa so zagotovo tudi nek pokazatelj določene povezanosti države in športa (prim. Hoberman, 2001), področja, na katerega se osredotočam v osrednjem delu diplomskega dela.

6. 1. NACIONALIZEM IN ŠPORT

Nacionalizem lahko razumemo kot enega izmed pomembnih mehanizmov organiziranja sodobnega sveta. Starc pravi, da se »vzpostavlja v vsakdanjih praksah ljudi« (Starc, 2004: 241) in med omenjene prakse šteje tudi sodobni šport, za katerega lahko rečemo, da ima od vsega začetka⁴⁴ tudi nacionalni pomen in je že od takrat služil kot sredstvo za izražanje nacionalnosti. Področji nacionalizma in športa se torej pogosto prepletata. Športna tekmovanja lahko na simbolni ravni pomenijo tekmovanja med narodi. Pogosto odsevajo nacionalne konflikte. Prav olimpijske igre moderne dobe so najočitnejši primer nacionalističnega tekmovanja, njihova zgodovina nam razkriva zgodovino političnih trenj od njihovih začetkov konec devetnajstega stoletja dalje. Pomemben element nacionalizma pa je tudi čustveni vpliv, ki je močno povezan z nacionalno identiteto in nacionalnim ponosom. Skupna čustva so očitno izražena prav v športu, kjer nacionalizem vključuje tudi skupna razočaranja, če na primer nacionalna reprezentanca izgubi tekmo (internet 15).

⁴⁴ V devetnajstem stoletju.

Do znanstvene obravnave športa kot vzvoda nacionalizma je prišlo šele v sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja, čeprav so bili ljudje tudi pred tem ves čas priča vzpostavljanju športa kot pomembne manifestacije nacionalnega ponosa in s tem povezane identifikacije (Starc v Kovač et al., 2004: 28). Politična povezanost države in športa se je namreč skozi zgodovino kazala tudi preko prevladujočih nacionalističnih teženj države. »Športni nacionalizem kot način državnega poseganja v civilno družbo bi lahko opisali kot mehanizem države, da uporabi vrhunske športnike za izkazovanje svoje lastne nacionalne vitalnosti, s pomočjo česar si povečuje nacionalni ugled.« (Kustec Lipicer, 2005: 180) Šport je po Starcu nevidni oblastni mehanizem v rokah države (prim. Starc v Kovač et al., 2004). Že v osemnajstem stoletju lahko govorimo o izkoriščanju ideje športa za uveljavitev nacionalističnih teženj določene politične opcije ter posledično za gradnjo nacionalne identitete. Prav tako je šport že od nekdaj predstavljal možnost za pridobivanje volilnih glasov ter izkoriščanje športnikov in njihovih dosežkov za promocijo posameznih politikov.⁴⁵ V šport smo namreč ljudje »čustveno vpeti, na športnike smo ponosni, najprej na ravni posameznika, iz tega pa raste tudi nacionalna zavest« (Doupona Topič v Škerl, 2004: 27) in zato je posredno preko športa veliko lažje vplivati na javnost. Pri vsem tem imajo veliko vlogo tudi množični mediji, razvoj le-teh je po Andersonu namreč omogočil zamišljanje v nacionalne skupnosti (več glej v Anderson, 1998 [1983]).

Športi, ki v nadaljevanju naloge predstavljajo temeljni predmet proučevanja (gornišstvo, alpsko smučanje, nogomet), so bili v obravnavanih obdobjih močno vpleteni v oblikovanje slovenske nacionalne identitete. V posameznih zgodovinskih momentih tako lahko izpostavimo nekatere načine in mehanizme državnega poseganja v sfero športa in posledično tudi vlogo nacionalizma v športu.

V okviru nacionalizma v športu pa je potrebno poudariti ne le vlogo države, temveč tudi pomembno vlogo množičnih medijev. Medijske reprezentacije športnih

⁴⁵ Nanašam se tudi na primer hrvaškega predsednika Franja Tuđmana in nogometnega kluba Dinamo oziroma Croatia ter na primer italijanskega premierja Silvia Berlusconija in nogometnega kluba Milan.

dogodkov namreč predstavljajo športne zmage in poraze kot nacionalne zmage in poraze ter jih vključijo v kolektivni spomin skupnosti⁴⁶ (več glej Starc, 2003a; Starc, 2004).

Nacionalizem torej lahko proučujemo tudi v navidez nepolitičnem smislu, v tem primeru v okviru športa. Navidez nepolitičnem zato, ker to področje tako posredno dobi politični pomen, skozi katerega lahko razkrijemo delovanje državnih mehanizmov, ki so pomembni za oblikovanje nacionalne identitete⁴⁷.

⁴⁶ Pri kolektivnem spominu gre za dogodke, ki jih skupina ljudi označi za pomembne in jih kot takšne nenehno reproducira ter jih predstavlja svojim potomcem. Na ta način začnejo dogodki krožiti skozi čas in prostor in ravno zaradi svoje prisotnosti v različnih časih in prostorih pri pripadnikih skupine ustvarjajo občutek stalnosti in skupnosti.

⁴⁷ Glej tudi podpoglavje 8. 4..

7. ŠPORT KOT DRUŽBENI IN KULTURNI FENOMEN

Pomen športa je verjetno največkrat samoumeven, vsaj do takrat, ko ga poskušamo definirati. Opredelitve se zagotovo spreminjajo tudi z razvojem družbe in konceptualizacija obravnavanega pojma je zato nujno potrebna.

Pojem šport ima po opisu Slovarja slovenskega knjižnega jezika dve osnovni definiciji, in sicer »1. po ustaljenih pravilih izvajana telesna dejavnost za krepitev telesne zmogljivosti, tekmovanje, razvedrilo ter 2. *ekspresivno* zabava, razvedrilo.« (SSKJ, 1991: 1101)

Na splošno pa šport ni natančno orisan koncept. Koncepta športa in igre (*game*) sta pogosto uporabljena v istem pomenu. Leonard navaja razlikovanje med igro (*play*), igro (*game*) in športom (*sport*) (več glej v Leonard, 1998: 10 – 14). Omenjeni avtor citira Edwardsa, ki pravi, da je »i/gra (*play*) prostovoljna in posebna dejavnost, izražena brez pravil o času, trajanju in kraju izvedbe. Ločena je od vsakdanjih vlog in vplivov ter nima namena, bistva ali cilja. Je sama sebi namen.« (Edwards v Leonard, 1998: 11) Isti avtor nadaljuje in pravi, da v nasprotju z igro (*play*) igra (*game*) »ni svobodna zaradi pravil, ki jo omejujejo« ter da je »dejavnost, ki se izraža skozi fizičen in/ali psihičen napor, narekujejo jo formalna ali neformalna pravila; nasprotniki prav tako želijo doseči isti cilj, in sicer je ta cilj neodvisen od igre same, gre za prestiž, priznanje, vpliv.« (Edwards v Leonard, 1998: 11) Šport pa Edwards opredeli kot:

»a/ktivnosti s formalno zabeleženo zgodovino in tradicijo, ki poudarjajo fizični napor v okviru tekmovanja ter v skladu z omejitvami in formalnimi pravili. Ta pravila določajo vloge in odnose, ki jih izvajajo akterji, predstavniki ali pa del formalno organizirane skupine, ki imajo za cilj doseganje ali osvajanje pomembnih otipljivih ali neotipljivih nagrad takrat, ko premagajo nasprotnike.«

(Edwards v Leonard, 1998:14)

Dejavnost, ki se je skozi zgodovino imenovala različno, danes imenujemo šport. Šugman to podkrepi z definicijo CIEPS-a (Mednarodni svet za telesno vzgojo in šport), danes ICSSEP pri UNESCO (Mednarodni svet za šport, športno znanost in telesno vzgojo):

»Vsaka telesna dejavnost, ki ima značaj igre in obsega možnost boja samega s seboj, z drugimi ali s prvinami narave, je šport. Če ima ta dejavnost značaj tekmovanja z drugimi, jo je treba izvajati v viteškem duhu. Ni resničnega športa brez fair playja.«

(Športni manifest CIEPS, 1968 v Šugman, 1997: 22)

Iz te definicije lahko sklepamo, da so pomembne sestavine športa telesna dejavnost (gibanje), igra, boj (tekma) in fair play ali poštena igra.

Klasifikacija športa se razvija že od sedemnajstega stoletja dalje. Če omenim le nekatere: Jan Amos Komensky je ob koncu sedemnajstega stoletja športno dejavnost razumel kot igro, Jean Jacques Rousseau je v naslednjem stoletju pomen športa povezal s pravilnim razvojem človekove osebnosti, Adolfa Spiessa pa so v devetnajstem stoletju zanimale gibalne zmožnosti človeka (več glej v Starc, 2003a: 49 – 50). Obstaja torej več različnih klasifikacij športa, klasifikacije različnih avtorjev⁴⁸ ter tudi pravno-formalni klasifikaciji slovenskega Zakona o športu (ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998)) in Nacionalnega programa športa v Republiki Sloveniji (NPS, Ur. l. RS, št. 24-1065/2000 (17.3.2000), popravek NPS objavljen 7.4.2000)) pa nam omogočajo te definicije v grobem povezati ter tako razdeliti polje športa na (1) vrhunski šport ali šport za dosežek, (2) rekreativni šport, šport za razvedrilo ali šport za vse ter na (3) športno vzgojo ali šolski šport.

1. VRHUNSKI ŠPORT v Sloveniji po drugem členu Zakona o športu iz leta 1998 (ZSpo) definiramo kot: »/.../ pripravo in tekmovanje športnikov, ki imajo status

⁴⁸ Na primer Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002; Starc, 2003, ki povzema Ulago iz leta 1976, Kristana iz leta 1994 ter Davisa in sodelavce iz leta 1997; Macura, 2003 in nekateri drugi.

mednarodnega, svetovnega in perspektivnega razreda«. (ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998)) Eden temeljnih namenov športnikov vrhunškega športa je doseči dosežek oziroma rezultat, ki bi pomenil vrhunsko športno ustvarjalnost, ki mora biti primerljiva v svetovnem merilu (več glej v Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 25 – 26). Vrhunski športni rezultati oziroma »/v/rhunski športni dosežki so samostojna oblika specifičnega kulturnega ustvarjanja, ki ima lastna merila vrednotenja svoje ustvarjalnosti«. (Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (NPS), Ur. l. RS, št. 24-1065/2000 (17.3.2000), popravek NPS objavljen 7.4.2000)

2. ŠPORTNA REKREACIJA je po drugem členu Zakona o športu »športna dejavnost odraslih vseh starosti in družin«. (ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998)) Športnorekreacijske dejavnosti »/.../ spodbujajo ljudi k višjim dosežkom ali k aktivnejšemu počitku in obnovi sil«. (Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 25) Čeprav je tekma pomembna značilnost športa, dosežen rezultat v okviru rekreativnega športa ni na prvem mestu. Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji ugotavlja, da je bilo v zadnjih letih narejenih mnogo pozitivnih pridobitev na področju rekreativnega športa in poudarja, da je v današnjem času »/.../ izjemno pomembno spodbujati in širiti svobodno ter neformalno ukvarjanje s športom«. (Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (NPS), Ur. l. RS, št. 24-1065/2000 (17.3.2000), popravek NPS objavljen 7.4.2000)

3. ŠPORTNA VZGOJA predstavlja pomemben del vzgojno-izobraževalnega procesa in temelj tako vrhunskemu kot rekreativnemu športu. Po Zakonu o športu je športna vzgoja »/.../ dejavnost otrok in mladine, ki se prostovoljno ukvarjajo s športom zunaj obveznega vzgojno-izobraževalnega programa, ne glede na njegovo pojavno obliko«. (ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998))

Politične opredelitve športa torej opredeljujejo mednarodni pravni akti, ki posegajo na področje športa (Športni manifest Mednarodnega sveta za šport, športno znanost in telesno vzgojo pri UNESCO, Mednarodna listina o telesni vzgoji in športu, ki jo je sprejel UNESCO, Evropska listina o športu, ki je nadgradnja Konvencije proti nasilju in neprimernem vedenju gledalcev na športnih prireditvah

in Konvencije proti dopingu o športu, Kodeks etike v športu, Manifest o mladini in športu, Listina o športu za vse (več glej Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 92 – 113)) ter nacionalna zakonodaja (v tem primeru predvsem Zakon o športu (Ur. l. RS, št. 22/98) in Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (Ur. l. RS, št. 24/00) ter še nekateri drugi zakoni kot na primer Zakon o društvih (Ur. l. RS, št. 24/00), Zakon o Bloudkovih priznanjih društvih (Ur. l. RS, št. 56/94), Pravilnik o merilih za sofinanciranje izvajanja letnega programa športa na državni ravni (Ur. l. RS, št. 121/03, 119/04), Odredba o načinu in postopku sofinanciranja izvajalcev letnega programa športa (Ur. l. RS, št. 95/99) itd.) (več glej internet 1; Kovač, 1999).

Pomeni posameznih izrazov in terminov, uporabljenih v športni terminologiji, se spreminjajo. Slovenci smo strokovno terminologijo prevzeli z različnih področij (strokovno izrazoslovje antične gimnastike⁴⁹, izrazoslovje nemškega turnerskega in češkega sokolskega sistema⁵⁰, termini Sovjetske zveze po letu 1945⁵¹, termini angleškega modernega športa), sočasno pa smo ustvarjali tudi domače izrazoslovje (Šugman, 1997: 19 – 21).

Etimološko beseda šport izvira iz latinske besede »desporto«, ki pomeni »odnesti proč« (več glej v Leonard, 1998: 12), zasledimo pa lahko tudi razlago, da naj bi ta pojem pomenil »oditi ven skozi mestna vrata«, stari Rimljani so imeli namreč terene za vadbo gimnastike izven mestnega obzidja. V času Williama Shakespeara so šport pojmovali kot »zabavo, razvedrilo«, šele v devetnajstem stoletju pa šport dobiva tudi pomen gibalne aktivnosti in tekmovalni pomen. Vsekakor lahko ugotovimo, da pojmu šport različni avtorji pripisujejo različne pomene, ter da se opredelitve razlikujejo glede na razvoj posamezne družbe (Šugman, 1997: 24). Šport je namreč »družbeni pojav, ki se bo spreminjal glede na družbene potrebe in z njim se bosta spreminjala tudi njegov pomen in opredelitev«. (Šugman, 1997: 27)

⁴⁹ npr. stadion, disk, gimnastika

⁵⁰ izrazoslovje današnje športne gimnastike

⁵¹ npr. fizkultura

⁵² Po obdobju nabiranja se je človek začel ukvarjati z lovom in tako začel uporabljati primitivna orodja, kot na primer kamen, palico, kopje, nož itd.

Zgodovina prejšnjega stoletja je bila zagotovo zaznamovana s pojavom množičnih medijev. Le-ti imajo velik vpliv na oblikovanje popularne in politične kulture. Odkar je šport v tesni povezavi z mediji, še posebej s televizijo, se je veliko pravil športne igre spremenilo prav zaradi podrejanja televizijskim prenosom.⁵² Najbolj priljubljen v tem pogledu je nogomet, priljubljenost pa je prav gotovo odvisna od tega, ali, in v kakšni meri, je določen šport primeren za televizijski prenos (več glej v Whannel, 1992: 87 – 103). Povezanost medijev s sodobnim športom je pripomogla k preoblikovanju našega razumevanja tega dela popularne kulture. Šport v medijih predstavlja pomembno kulturno sfero, v kateri se ustalijo in vzpostavijo različni vidiki družbenih odnosov. »Zaradi univerzalnosti športa je le-ta postal pomembna kulturna arena, preko katere se izražajo različne kolektivne identitete.« (Boyle in Haynes, 2000: 151) Razprave o identiteti se lahko prenašajo, vzpostavljajo, sestavljajo, če je politična in družbena klima prava. To še posebej velja za mednarodna športna tekmovanja, kjer šport postane »simbolični podaljšek različnih kolektivnih identitet«. (Boyle in Haynes, 2000: 147)

Prva kolektivna identiteta, na katero so navezani posamezniki, je prav gotovo narod, torej nacionalna identiteta. Le-ta je najpomembnejša pri identifikaciji občinstva (v tem primeru športnega, op. M. I.). Prav televizijska prezentacija producira slike naroda in nagovarja občinstvo v okviru nacionalne lastnine, ko se nanaša na 'naše' možnosti, 'velik dan za Slovenijo' ipd. Tudi v individualnih disciplinah prevlada kolektivni okvir, ko posamezne športnike povezujejo z nacionalno identiteto. Whannel opisuje britanski primer, prav gotovo pa ga lahko prenesemo v slovenski okvir: »Na angleški televiziji je mednarodno tekmovanje največkrat predstavljeno kot Britanija/Anglija proti vsem ostalim. /.../ Britanski športniki so okarakterizirani kot taki z nenadkriljivimi kvalitetai, tujci pa kot nesposobni, smešni ali nenavadni.« (Whannel, 1992: 137) Pomembnost

⁵² Televizija ima namreč pomembno identifikacijsko vlogo v sodobni družbi, posameznim športnim panogam pa zagotovo določa težo.

nacionalne identitete pri konstrukciji športa in obratno – pomembnost športa pri konstrukciji nacionalne identitete – je očitna (Whannel, 1992: 121).⁵³

⁵³ Kuba, Nemška demokratična republika, Južna Koreja in Kenija na primer so vse uporabljale šport in športne dosežke, da so se uveljavile na 'svetovnem odru' (Whannel, 1992: 121).

8. JAVNA POLITIKA IN PODROČJE ŠPORTA

»Šport je postal globalen pojav, vpet je prav v vse pore družbenega življenja.« (Doupona Topič v Škerl, 2004: 26) Zagotovo je eden izmed pomembnih vidikov športa tudi povezanost z državo, ki na področje športa posega na različne načine, in sicer gre za (1) pravno-formalno poseganje, (2) institucionalno poseganje ter za (3) finančno poseganje (Kustec Lipicer, 2005: 177 – 183). V okviru vsebine moje diplomske naloge izpostavljam še (4) nacionalizem v športu.

Javna politika na področju športa se oblikuje že od obdobja druge svetovne vojne naprej (več glej v Houlihan, 2002). Lahko bi rekli, da sta (javna) politika in šport zelo tesno povezana (prim. Houlihan, 1997; Houlihan, 2002; Šugman, 1997; Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002).

8. 1. PRAVNO-FORMALNO POSEGANJE DRŽAVE NA PODROČJE ŠPORTA

Država v okvir civilne družbe posega z določenimi načini in vrstami pravne regulacije, v omenjen javnopolitični proces so vključeni javnopolitični akterji, mehanizmi za vzpostavitev odnosov med temi akterji, omenjeni odnosi ter interesi, ki vladajo na različnih straneh tega procesa.

Gre predvsem za zakonsko regulacijo področja športa. V primeru Slovenije se tako nanašam predvsem na Zakon o športu iz leta 1998, ki v prvih treh členih⁵⁴ eksplicitno opredeljuje javni interes, ki ga na področju športa zastopa država. Tako zakon opredeljuje naloge na nacionalni in lokalni ravni v vseh segmentih športa. Zakon pa določa tudi izhodišča Nacionalnega programa športa v Republiki Sloveniji, ki zakonsko določa področja državnega poseganja v šport (več glej v

⁵⁴ 1. člen (javni interes v športu), 2. člen (obseg javnega interesa) in 3. člen (uresničevanje javnega interesa) (več glej ZSpo, Ur. l. RS, št. 22-929/1998).

NPS, Ur. l. RS, št. 24-1065/2000). (več glej v Kustec Lipicer, 2005: 183 – 187; Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002).

Pravica do organiziranosti ljudi v društvih je danes opredeljena v Ustavi Republike Slovenije kot ena temeljnih človekovih svoboščin in pravic, ki izhaja iz Ustanovne listine OZN. Izhajajoč iz te pravice ustanavljajo občani na podlagi Zakona o društvih (iz leta 1995) društva, ki so eden temeljnih subjektov civilne sfere (prim. Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 42). V Ustavi Republike Slovenije pa šport sploh ni omenjen. Vlada in Državni zbor sta se leta 1995 odločila šport urediti normativno, kar sta storila s sprejemom omenjenega Zakona o športu leta 1998. Gre za šport, ki je organiziran v subjektih civilne družbe (npr. v športnih društvih), in ne za šport, ki se udejanja v subjektih države (npr. v šolah in vrtcih) in za katerega je pristojna izključno država. Tako imamo na nacionalni ravni v Sloveniji poleg splošnih pravnih aktov (npr. Ustava RS, Zakon o javnih financah, Zakon o upravi, Zakon o medijih itd.), ki tako ali drugače vplivajo na področje športa, tudi splošne pravne športne akte (npr. ZSpo, NPS, Zakon o društvih itd.) ter posebne pravne akte, kamor spadajo zakoni in podzakonski akti za menedžment športa zunaj športnega sistema (npr. Zakon o osnovnem šolstvu, Zakon o visokem šolstvu, Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja itd.) (več glej v Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 95 – 107).

8. 2. INSTITUCIONALNO POSEGANJE DRŽAVE NA PODROČJE ŠPORTA

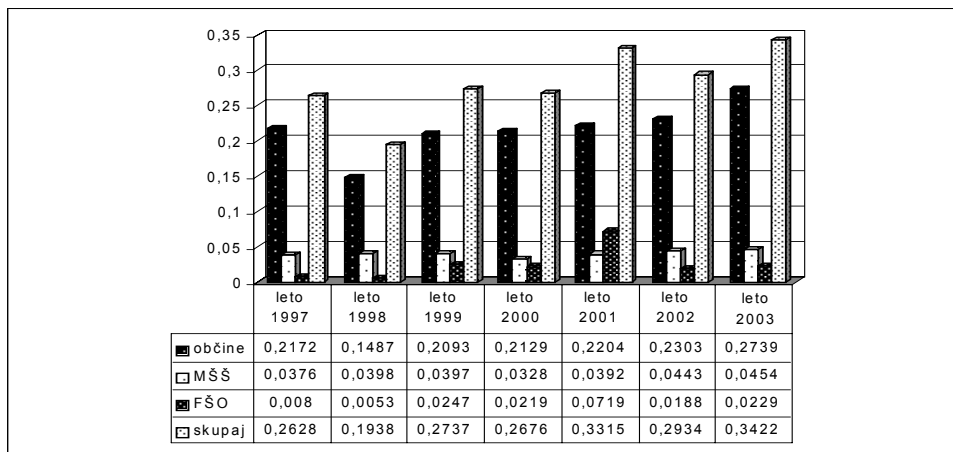
Država oblikuje različne tipe državnih institucij, katerih naloga je izvajanje določenih funkcij države. Glavne javnopolitične akterje, ki delujejo na področju športa, lahko razdelimo na državne javnopolitične akterje, ki so (na področju izvršilne veje oblasti): Ministrstvo za šolstvo in šport in Direktorat za šport, Inšpektorat za šport, Strokovni svet za šport, športni organi lokalne samouprave (na primer sveti za šport, ki so jih ustanovili občinski sveti) ter javni zavodi (Fundacija za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji in Zavod za šport – Športni informacijski center), na področju zakonodajne veje oblasti pa

delujejo parlamentarni odbor oziroma delovno telo, pristojno za področje športa ter pristojen organ lokalne samouprave. V omenjenem omrežju nastopajo tudi mednarodni javnopolitični akterji, kot na primer UNESCO, Komite za razvoj športa Sveta Evrope (CDDS CE) in Evropska unija (več glej v Kovač, 1999; Kovač, 1995 [1991]; Kustec Lipicer, 2005: 188 – 203, Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 61 – 68; Šugman, 1998a).

8. 3. FINANČNO POSEGANJE DRŽAVE NA PODROČJE ŠPORTA

Zagotovo so najpomembnejša sredstva, ki jih država nameni področju športa, proračunska sredstva. Tem sledijo sredstva Fundacije za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji ter sredstva, ki jih za šport namenijo lokalne skupnosti. Finančna sredstva, ki jih za šport nameni država pa so v primerjavi s tistimi, ki jih za šport nameni zasebni sektor, zelo majhna. V oddaji Omizje z dne 31. avgusta 2005 je mag. Tone Jagodic, generalni sekretar OKS – ZŠZ omenil podatke Zavoda za šport iz leta 2004, po katerih naj bi javne finance predstavljale le 6,8% (brez vlaganja v infrastrukturo) vseh sredstev, iz katerih se napaja športno področje. Podrobnejšo analizo sredstev javnih financ v športu predstavlja Slika 1. Ostala sredstva pa predstavljajo sredstva pridobljena od sponzorjev, donatorjev, vstopnin, članarin, gospodinjstev itd.

Slika 1: Delež BDP, namenjen za šport med letoma 1997 in 2004

Vir: Podatki Inštituta za šport v Kustec Lipicer, 2005: 204

Ugotovimo lahko, da so javni in zasebni interesi na področju športa zelo prepleteni in da je meja, ki obstaja med njimi pogosto zabrisana (prim. Henry, 2003; Kustec Lipicer, 2005; Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002). Zagotovo je ključni argument za poseganje države na področje športa prav javni interes, ki je povezan s prevladujočimi političnimi ideologijami (več glej v Henry, 1993: 26 – 59).

Eden izmed primarnih ciljev države pri poseganju na področje športa je med drugim tudi 'uporaba' vrhunskih športnikov in njihovih mednarodnih uspehov za izkazovanje njene lastne vitalnosti in posledično za doseganje nacionalnega ugleda v očeh drugih (Hoberman, 2001). Z omenjenimi tremi mehanizmi (pravno-formalno, institucionalno in finančno poseganje) država tako posega⁵⁵ tudi na področje športnega nacionalizma (prim. Hoberman, 2001) in dosega omenjeni cilj.

⁵⁵ Z drugimi besedami – država s temi mehanizmi uvaja oziroma 'pripravi teren' za uveljavitev športnega nacionalizma (op. M. I.).

8. 4. NACIONALIZEM V ŠPORTU

»/Š/port /je/ kot politična kategorija po vsem svetu primerno sredstvo za upravljanje z državljani.« (Doupona Topič v Škerl, 2004: 26)

Pridevnik nacionalno je razumljen kot nekaj, kar deluje v dobro vseh pripadnikov nacije oziroma državljanov. Tudi politični programi za regulacijo javnega dobrega dobivajo predznak nacionalnega, na primer Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji. Na ta način se šport tudi uradno uvršča med tiste dejavnike, ki imajo v percepciji ljudi največji pomen za razširjanje in prihodnji obstoj o vednosti o slovenski naciji (Starc v Kovač et al., 2004: 21). Raziskava Šport v vlogi narodne identitete Slovencev (Kovač et al., 2004) je pokazala, »da so med dogodki, ki prispevajo k prepoznavnosti Slovenije, ljudje najbolj ponosni prav na športne dogodke. Bolj kot na obisk visokih državnikov, na primer Busha in Putina, ali na obiske verskih voditeljev.« (Doupona Topič v Škerl, 2004: 27)

Športni nacionalizem oziroma nacionalizem v športu se lahko kaže na različne načine, ki so odvisni od narave oziroma vrste vlade, ki želi doseči ugled preko mednarodnih uspehov športnikov (več glej v Hoberman, 2001). Prav gotovo je mednarodni ugled nacije eden izmed pomembnih razlogov, s katerim država opravičuje vlaganje v vrhunski šport in s katerim na drugi strani vrhunski šport prepričuje potencialne vlagatelje, da je vanj vredno vlagati (Starc v Kovač et al., 2004: 27). Javni interes za šport torej lahko označimo kot način državne promocije v mednarodnem okolju, kjer se vrhunsku športni rezultati športnikov, ki so državljani in predstavniki določene države, uporabljajo kot način prepoznavnosti in posledično tudi uspešnosti te države (več glej Houlihan, 2002; Kustec Lipicer, 2005: 181). Prav Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji opisuje, podaja izhodišča in načrtuje cilje, ki jih je potrebno zasledovati v okviru javne politike športa v Sloveniji (več glej NPS, Ur. l. RS, št. 24-1065/2000).

Nacionalizem v športu oziroma športni nacionalizem predstavlja enega izmed izhodišč analize primera moje diplomske naloge, zato je to področje še podrobneje obdelano že v točki 6. 1..

Na opisane štiri točke pa se nanašam tudi v nadaljevanju, pri vsakem obravnavanem športu in obdobju posebej.

9. ŠPORT IN OBLIKOVANJE SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

Pojav vrhunškega športa v slovenskem prostoru predstavljajo športna tekmovanja, ki so potekala v okviru sokolskega gibanja. O začetkih slovenskega športa pa vemo zelo malo. O njih lahko sklepamo le na podlagi ohranjenih ljudskih običajev, nekaterih avtohtonih oblik športa, največ informacij pa najdemo v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske⁵⁶.

Prva organizirana oblika športa, ki se je konec osemnajstega, začetek devetnajstega stoletja pojavila med Slovenci, je telovadba. Vpliv na razvoj šolske telovadbe pri nas sta imela Spiessov sistem v Nemčiji⁵⁷ in Tyršev sokolski sistem na Češkem⁵⁸. Krepitev meščanstva ter vpliv napredne Evrope sta prinesla ideje in težnje po uvedbi telovadbe v šolah. Že leta 1869 so se te ideje uresničile, in sicer je bila telovadba z zakonom uvedena v programe osnovnih in učiteljskih šol, realk, kasneje (1909) pa tudi meščanskih šol in gimnazij (Šugman, 1997: 86 – 90). Omenjena sistema sta vplivala tudi na pojav in ustanavljanje telovadnih društev pri nas. To in pa kratenje narodnostnih pravic in večje število društev nemško govorečih prebivalcev (turnerstvo) je pripeljalo do ustanovitve telovadnega društva Južni sokol, in sicer leta 1863 v Ljubljani. Šport je sicer krepil telesno pripravljenost članov Sokola, po drugi strani pa je njihovo delovanje »deželnim avtoritetam le prikrival/o/ politično angažiranje članov, ki so prek srečevanj v društvenih prostorih, na tekmovanjih, izletih in predstavah gradili slovensko in jugoslovansko nacionalno

⁵⁶Valvasor je namreč opisal dejavnosti slovenskega ljudstva (lov, ribolov, ples, začetke planinarjenja itd.), med katerimi najdemo tudi zapise o bloškem smučanju. Smukanje kranjskih kmetov Valvasor opisuje kot: ».../ neki redek izum, kakršnega nisem videl še nikoli v nobeni deželi, namreč, da se spuščajo pozimi, ko leži sneg, po visokem hribovju z neverjetno naglico v dolino./.../«. (Valvasor, 1978 [1689]: 94)

⁵⁷Adolf Spiess je bil ustanovitelj šolskega gimnastičnega sistema v Nemčiji. Deloval je v turnerskih društvih, zavzemal se je za uveljavitev telesne vzgoje v šolah. Njegov sistem je bil nasproten športnemu, temeljil je na disciplini, izumetničenih vajah, na formalističnem pristopu (več glej v Šugman, 1997: 82 – 83).

⁵⁸Dr. Miroslav Tyrš je bil ideolog in ustanovitelj sokolskega sistema. Sokolstvo ni bilo le telovadno gibanje, ampak predvsem gibanje, ki naj bi oblikovalo harmonično in meščanskim potrebam ustrezno osebnost. Temeljilo je na ideji združitve slovanskih narodov (več glej v Šugman, 1997: 83 – 84).

idejo»⁵⁹. (Starc, 2003a: 60) Deželna vlada je leta 1867 delovanje Južnega sokola prepovedala, vendar je bila že leta 1905 ustanovljena Slovenska sokolska zveza, ki je imela osem let kasneje vključenih že 115 društev. Kot protiutež Sokolu so naslednje leto ustanovili katoliško telovadno društvo Orel. Sokolske prireditve, t. i. sokolski zleti, so privabljale izjemno število gledalcev, ki so se lahko med množico nastopajočih počutili del (namišljene) skupnosti. Sokoli so nosili posebne uniforme, imeli so svojo zastavo in himno, izoblikovali so torej posebno ikonografijo, ki je izražala njihovo, sokolsko, identiteto. Danes v športu ni nič drugače, saj nacionalni simboli izražajo identiteto nekega naroda, promovirajo neko državo, hkrati pa sprožajo reakcije ponosa in identifikacije s športnimi dosežki in uspehi pri članih tega naroda (več glej v Starc, 2003a: 60 – 65).

Sodobni šport, ki se je konec osemnajstega stoletja razvil v Angliji, je med Slovence prodrli šele sto let kasneje; vzrok temu so bile seveda družbeno-politične razmere. Šport je bil v omenjenem času v rokah Nemcev, ki so imeli boljše materialne pogoje za razvoj te dejavnosti. Prve organizirane športne panoge so bile poleg telovadbe še gornišstvo⁶⁰, streljanje, kolesarstvo⁶¹ in sabljanje, pred vojno pa še nogomet⁶², atletika in alpsko smučanje, vendar tu še ni šlo za trdnejše organizacijske temelje, ki so se pojavili šele po prvi svetovni vojni (Šugman, 1997: 95 – 96).

Takoj po prvi svetovni vojni so bile ustanovljene nekatere strokovne zveze, leta 1919 Jugoslovanski olimpijski odbor, v Sloveniji pa leta 1920 Pododbor olimpijskega komiteja Jugoslavije. Že pred tem pa se je Slovenec Rudolf Cvetko kot avstroogrski častnik leta 1912 v Stockholmu udeležil poletnih olimpijskih iger in za ekipo Avstro-Ogrske osvojil srebrno medaljo v sabljanju. Leta 1920 so se naši

⁵⁹ Delovanje društva sta podpirali obe takratni politični struji pri nas, saj je Sokol »branil slovenski kapital in nacionalne interese pred nemškim kapitalom in nemškimi telovadnimi društvi oziroma gibanjem«. (Šugman, 1997: 93)

⁶⁰ Prvo planinsko društvo je bilo ustanovljeno leta 1893, in sicer je bilo to Slovensko planinsko društvo (Šugman, 1997: 96).

⁶¹ Prvi slovenski klub, Klub slovenskih biciklistov, je bil ustanovljen v Ljubljani leta 1887 (Šugman, 1997: 96).

⁶² Leta 1909 je bil ustanovljen prvi srednješolski klub Hermes in leta 1911 prvi slovenski nogometni klub Ilirija (Šugman, 1997: 97).

športniki prvič udeležili poletnih (Stanko Tavčar v nogometni ekipi), leta 1924 pa zimskih olimpijskih iger za Kraljevino SHS (več glej v Šugman, 1997: 97 - 98).

Med obema vojnama se je v Sloveniji pojavilo veliko število novih društev, eno najpomembnejših vlog v slovenskem športu je imel inženir Stanko Bloudek, 'oče slovenskega športa', tekmovalec, trener, konstruktor, organizator in član MOK. Tudi po drugi svetovni vojni se je športna dejavnost hitro razvijala. Močni so bili tako zahodni kot vzhodni vplivi in množično so se širile nove športne panoge in slovenski športniki, ki so zastopali Jugoslavijo, so na mednarodnih tekmovanjih dosegali pomembne uspehe (Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 33).

Poleg političnih sprememb po letu 1991 se je v Sloveniji marsikaj dogajalo tudi v športu. Nov način financiranja je odpravil samoupravni in planski sistem ter model državnega športa. Naloge odborov za šport so na občinski ravni prevzeli upravni organi za družbene dejavnosti, na republiški ravni pa Ministrstvo za šolstvo in šport. Le-to je ustanovilo še Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport ter Republiški inšpektorat. V okviru Fakultete za šport poleg Inštituta za kineziologijo ustanovijo še Inštitut za šport. Konec septembra leta 1990 se Skupščina Zveze telesnokulturnih organizacij Slovenije preimenuje v Športno zvezo Slovenije.⁶³ Petnajstega oktobra 1991 je bil ustanovljen Olimpijski komite Slovenije (OKS) in štiriindvajsetega decembra sta se obe organizaciji združili v eno, Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez (Šugman, 1997: 113 – 125). Prelomni datum za slovenski šport je prav gotovo peti februar 1992, ko je MOK priznal OKS za svojo članico in slovenski športniki so še isti mesec prvič nastopili na olimpijskih igrah v Albertvillu (Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 34).

Na področju današnje Slovenije v prvi polovici devetnajstega stoletja torej še ni mogoče govoriti o slovenski nacionalni identiteti in športu. V drugi polovici devetnajstega stoletja pa je s pojavom sokolskega gimnastičnega gibanja prišlo do pomembnih premikov v tej smeri. Takrat sicer še ni bilo mogoče govoriti o vrhunskem športu, kakršnega poznamo danes, vendar pa sem si gornišstvo v času

druge polovice devetnajstega in v začetkih dvajsetega stoletja, katerega pomen opisujem, izbrala predvsem zaradi primerjave med izbranimi zgodovinskimi obdobji in pomeni ostalih dveh športov (alpsko smučanje in nogomet). Iz oblik gornišтва, ki so se razvila v drugi polovici devetnajstega stoletja, je danes izšlo veliko število vrhunskih športov kot na primer športno plezanje, vrhunski alpinizem oziroma alpinistika itd. Omenjena primerjava se mi zdi smiselna, prav tako pa je pomembnost gornišтва, predvsem njegovih začetkov, nezanemarljiva za slovenskost in slovensko nacionalno identiteto.

Vloga obravnavanih treh športov postane jasnejša, ko jo postavimo v politični in zgodovinski kontekst obravnavanega obdobja. Osredotočam se predvsem na nacionalistično vlogo posameznega športa. Prav tako pa me bo zanimala vloga države ter njeni načini poseganja na posamezno obravnavano področje.

9. 1. OBDOBJE KONCA DEVETNAJSTEGA IN ZAČETKA DVAJSETEGA STOLETJA – POMEN GORNIŠTVA

Gornišтво je v Sloveniji zagotovo ena bolj priljubljenih aktivnosti, razvijalo se je glede na materialne in družbeno-politične razmere. Motivi, ki ženejo ljudi v gore, so različni. Želji po odkrivanju novega se je kmalu pridružila želja po pustolovščini in zmagi in z njo športno-tekmovalni motiv. V tem pogledu je zagotovo pomembna zavest o lastnih sposobnostih ter potrjevanje športnega dosežka in posledično izboljšanje samopodobe posameznika ali naroda.

Premagovanje gora kot športno dejavnost lahko razdelimo v tri skupine, in sicer gorske ture po poteh, gorske ture izven poti po lažjem terenu in gorske ture po zavarovanih poteh (Nordheim, prir. Bergant, 1972 [1970]: 336). Pojmi izletništvo, pohodništvo in gornišťvo opredeljujejo tri različne dejavnosti, vendar pa vse tri združujeta hoja in narava. Izlet je »časovno in daljinsko krajše pešačenje«, pohod pa »časovno, daljinsko in zmogljivostno zahtevnejš/i/ izlet«. (Kristan, 1993: 8) O

⁶³ Tako nakaže opustitev zasnove športa v samoupravnem in potrdi nove usmeritve v večstrankarskem parlamentarnem sistemu (Šugman, 1997: 116).

izletništvu in pohodništvu navadno govorimo v okviru »kulturne krajine« (Kristan, 1993: 8), v delu narave, kjer je prisoten človek. Psihofizično zahtevnejše gorništvo se odvija v gorah, gorniki pa iščejo samotnejše predele. Njihov cilj je vrh ali stena, nasprotno od pohodništva, kjer je cilj lahko že pot sama. Vrhunska oblika gorništva je alpinistika. Glavni cilj alpinistov je vzpenjanje na visoke in težko dostopne vrhove ter premagovanje nezavarovanih sten. Vendar pa pojma alpinistika ne smemo zamenjevati s širšim pojmom alpinizma, vedo o Alpah in alpinistiki (več glej v Kristan, 1993: 9). Prav tako ne smemo zamenjevati pojma gorništvo in planinstvo, planina je namreč kraj s pašniki in planšarskimi stanovi in posledično planinci »le ljudje, ki živijo in delajo na planini«. (Kristan, 1993: 9)

V gore so najprej zahajali tisti, ki so imeli od tega določeno korist za preživetje, in sicer iskalci rude, drvarji, lovci, zeliščarji⁶⁴ ter pastirji. Našteti so bili prvi 'osvajalci' nižjih slovenskih gora. Načrtno odkrivanje naših gora se je začelo šele v osemnajstem stoletju z naravoslovci (kot so bili Baltazar Hacquet, Karel Zois in Anton Scopoli) ter umetniki (na primer pesnikom Valentinom Vodnikom (oda Vršac) in slikarjema Markom Pernhartom (Panorama s Triglava) ter Antonom Karingerjem). Med podvigi, ki so sledili, je potrebno omeniti prvi vzpon na Triglav, ki ga je leta 1778 v spremstvu treh domačinov opravil Lovrenc Willomitzer. Okoli leta 1800 pa so najpomembnejši vzponi Valentina Staniča, prvega slovenskega zimskega alpinista ter predhodnika moderne alpinistike v Evropi. Planinska društva so bila ustanovljena v drugi polovici devetnajstega stoletja (1857 angleški 'Alpine Club', 1892 avstrijski 'Österreichischer Alpenverein', 1863 švicarski 'Schweizer Alpen Club', 1963 italijanski 'Club alpino di Torino', ki se je leta 1867 preimenoval v 'Club Alpino Italiano', 1869 nemški 'Deutscher Alpenverein' (več glej v Strojín, 1970: 10 – 12; internet 3). Slovenci smo, kar se tiče organiziranosti, za drugimi alpskimi narodi zaostajali, »prvi poskus ustanovitve slovenske gorniške organizacije« (Kristan, 1993: 18) se je namreč zgodil šele leta 1872 (Gorsko društvo Triglavski prijatelji; pobudo zanj je dal bohinjski kaplan Ivan Žan), Strojín pa zagovarja dejstvo, da v tistem času na Slovenskem meščanstvo ni bilo toliko razvito, da bi zmoglo povezati posameznike in organizirati slovensko planinsko

⁶⁴ Valvasor opisuje zeliščarje, ki so v gorah nabirali zdravilna zelišča in korene (Strojín, 1970: 23).

društvo (Strojin, 1970: 29). Prav tako so spori v slovenskem političnem taboru in mlada nemško govoreča inteligenca, ki je obvladovala tako uradništvo kot industrijo in kulturo, vplivali na to, da do ustanovitve društva še ni moglo priti. Predvsem pa takratna (pronemško usmerjena) oblast slovenskim narodnostnim pobudam ni bila naklonjena⁶⁵. Tako je bilo Slovensko planinsko društvo (SPD) ustanovljeno šele sedemindvajsetega februarja leta 1893. Vendar pa tudi obdobje dvajsetih let pred tem ni bilo povsem zamen. Delovali so France Kadilnik⁶⁶, Piparji⁶⁷, dr. Julius Kugy⁶⁸ in dr. Henrik Tuma⁶⁹ (Kristan, 1993: 15 – 19; internet 4).

Germanizacija je svoje najhujše oblike dosegla konec devetnajstega stoletja.⁷⁰ Najmočnejše orožje germanizacije sta bila kapital in gospodarska moč. Nemški nacionalisti so namreč ustanavljali nacionalistične organizacije (Südmark), ki so kupovale zemljo propadlih slovenskih kmetov v obmejnih predelih Štajerske in Koroške ter tja naseljevale Nemce, ki so ustanavljali svoje kulturne domove. Kot protiutež so Slovenci gradili narodne domove in ustanavljali slovenske osnovne šole, kar je krepilo slovensko narodno zavest. Slovenci pa ves ta čas nimamo neke enotne vizije, ki bi nas povezovala.

Razvoj slovenskega gornišstva pred ustanovitvijo prvega slovenskega društva je močno zaznamovala gorniška dejavnost Nemcev in narodnostna nestrpnost je tako prehajala tudi v gorniško okolje. V tem pogledu je pomembna združitev oziroma

⁶⁵ Ko je Žan napisal društvena pravila za gorsko društvo Triglavski prijatelji in jih predložil uradnim oblastem, takratna oblast takemu poskusu ni bila naklonjena in je zato zavrnila ustanovitev takšnega društva (Kristan, 1993: 26).

⁶⁶ France Kadilnik (1825 – 1908) je bil eden največjih slovenskih gornikov takratne dobe (več glej v Kristan, 1993: 18 in Strojin, 1970: 29 – 30).

⁶⁷ Piparji so bili družčina Ljubljancev, ki so bili prepoznavni po svojih pipah, ki so jih kadili in obvezno nosili s seboj v gore (več glej v Kristan, 1993: 18 in Strojin, 1970: 36 – 38).

⁶⁸ Julius Kugy (1859 – 1944) je bil sin koroškega Slovenca in Italijanke, ki se je ljubiteljsko ukvarjal z botaniko, najemal je domače vodnike in sistematično prehodil in preplezal Julijske Alpe, svoja doživetja pa je opisoval v nemških revijah in knjigah (več glej v Kristan, 1993: 18 – 19 in Strojin, 1970: 33 – 34).

⁶⁹ Dr. Henrik Tuma (1858 – 1935) je bil sin češkega priseljenca in Slovenke, alpinist, ki je preplezal veliko težkih plezalnih smeri, med drugim je bil prvi Slovenec, ki je preplezal Severno triglavsko steno. Napisal je pomembni knjigi Imenoslovje Julijskih Alp ter Pomen in razvoj alpinizma (več glej v Kristan, 1993: 19 in Strojin, 1970: 34 – 35).

⁷⁰ Na Kranjskem so si sicer izborili nekaj pravic pri uporabi slovenščine v šolah in uradih, delež Slovencev na Kranjskem se je zato večal. Na Koroškem in Štajerskem pa je bil uradni jezik še vedno nemščina.

ustanovitev Nemško-avstrijskega planinskega društva DÖAV (Dutscher und Österreichischer Alpenverein) leta 1874, ki je kmalu postala vodilna planinska organizacija in je kot taka posegla tudi na območje Julijskih Alp. Na slovenskem ozemlju je deloval tudi Avstrijski turistovski klub ÖTC (Österreichischer Touristen Club) (več glej v Strojín, 1970: 26 – 28; internet 2). V odnosu do nemško-avstrijskih gornikov pa je pomembna tudi gradnja železnice⁷¹, ki je tako privabila še več tujcev. Društvo DÖAV je imelo oporo pri oblasteh, opiralo se je tudi na nemški Schulverein in Südmárko (Strojín, 1970: 27). Nemci in Avstrijci so gradili planinske kočé ter urejali poti ter tako omogočali večji obisk gora in hkrati spodbujali delovanje slovenskih gornikov. Tako je bila najpomembnejša vloga Slovenskega planinskega društva »boj za slovensko podobo naših gora« (Kristan, 1993: 21), prav tako kot že omenjeni Nemci in Avstrijci, so tudi Slovenci gradili kočé in urejali poti. V tem pogledu sta bil najzaslužnejša Fran Kocbek⁷² in Jakob Aljaž. Slednji je bil najpomembnejši za razvoj Julijskih Alp in »osrednja osebnost ogorčenega narodnostnega boja v Triglavskem pogorju«. (Kristan, 1993: 21) Od radovljiške občine je leta 1895 ta duhovnik iz Dovja pri Mojstrani kupil vrh Triglava in sam financiral postavitve stolpa, ki je tam še danes, istega leta je dal zgraditi tudi Aljažev dom v Vratih ter kupil tudi del zemlje na Kredarici, kjer je SPD naslednje leto zgradilo Triglavsko kočó na Kredarici, kasneje Triglavski dom. S svojim delovanjem je dvignil ugled Slovenskemu planinskemu društvu (Kristan, 1993: 19 – 21; Strojín, 1970: 41 – 42). Povečevanje števila članov v Slovenskem planinskem društvu, do leta 1914 je le-to imelo 26 podružnic, 3337 članov in 38 planinskih koč (Strojín, 1970: 39), je bila posledica velike želje po slovenski prevladi nad gorskim svetom ter po utrditvi že doseženega položaja. Napetost med SPD in DÖAV lahko ponazorimo tudi z dejstvom, da sta bili na mnogih vrhovih dve vpisni knjigi, nemška in slovenska.

Hkrati z novimi kočami in potmi so začeli s svojimi aktivnostmi tudi alpinisti, posebno mesto tistega obdobja pa zagotovo zavzemajo Drenovci⁷³. Ti so brez

⁷¹ Leta 1868 povezava Dunaj – Trst in leta 1870 Ljubljana – Jesenice – Trbiž (Strojín, 1970: 28).

⁷² Fran Kocbek (1863 – 1930) je deloval v Kamniških oziroma Savinjskih Alpah (več glej v Kristan, 1993: 21).

⁷³ Eden izmed pomembnih članov Drenovcev je bil tudi Rudolf Badjura, začetnik smučanja na Slovenskem (več glej v Kristan, 1993: 22).

vodnikov organizirano preplezali Kamniške in Julijske Alpe, bili so začetniki turnega smučanja, zimske alpinistike in jamarstva.

V naše gore pa so v takratnem obdobju zahajali tudi Čehi, ki so sistematično osvajali vrhove Julijskih ter Kamniških in Savinjskih Alp. Češka podružnica SPD je imela veliko zaslug na področju turizma na Jezerskem, zgradili so Češko koč na Ravneh nad Jezerskim, izdali vodnik z zemljevidom ter zbirko strokovnih alpinističnih spisov o slovenskih gorah (več glej v Strojin, 1970: 42 – 43).

Obdobje narodnostnega boja v gorah se je končalo po koncu prve svetovne vojne, ko sta v slovensko gornišstvo posegla dva dogodka politične narave. Najprej sta tu pomembna rapalska mirovna pogodba in koroški plebiscit iz leta 1920, s čimer smo Slovenci izgubili možnost za nadaljnje uresničevanje načrtov in idej za navzočnost slovenskih gornikov v določenem delu gorskega sveta⁷⁴. Po drugi strani pa je bil pomemben jugoslovanski zakon, ki je na jugoslovanskem ozemlju prepovedal delovanje nemških društev ter tako v slovenske roke predal veliko število nemških planinskih koč (Kristan, 1993: 22 – 23). Tudi češki gorniki so prenehali s svojim udejstvovanjem v naših gorah, po razpadu Avstro-Ogrske so se 'preselili' na Visoke Tatere (Strojin, 1970: 47).

Če povzamem vlogo države v obravnavanem obdobju, lahko ugotovim, da je bilo pomembno dejanje, ki je vplivalo tudi na nadaljnji razvoj športa na Slovenskem, sprejem t. i. februarskega patenta leta 1861, v katerem je bila sankcionirana pravica do samostojne in prostovoljne organiziranosti ljudi v društvih (Šugman, Bednarik in Kolarič, 2002: 41). Na področju gornišstva je bil mogoče še pomembnejši zakon, omenjen v prejšnjem odstavku. Narodnostni boj oziroma boj za dvig in ohranitev nacionalne identitete se kaže predvsem v delovanju SPD, ki je gradilo koč in markiralo planinske poti in s tem posredno vplivalo na povečevanje števila svojega članstva. Zanimiva bi bila finančna analiza njihovega delovanja v tistem času in s tem analiza finančnih sredstev, ki jim jih je namenila država⁷⁵. Po

⁷⁴ Trenta, Kanin, Krn, Mangart, južna stran Jalovca, Mojstrovke, Razorja in Prisojnika, južna stran Spodnjih bohinjskih gora in severna stran Karavank (Kristan, 1993: 22).

⁷⁵ Omenjeni podatki v razpoložljivi literaturi žal niso bili na voljo.

sprejemu omenjenega zakona pa se je z dosežki zagotovo ponašala tudi naša tedanja država, nenazadnje je šlo za pridobitev moči nad določenim ozemljem. Tudi to bi lahko označili za primer športnega nacionalizma.

Slovensko gorniško delovanje torej zagotovo postavlja trdne temelje slovenski nacionalni identiteti. Kristan navaja štiri dejstva, ki mojo zgornjo tezo dokazujejo, in sicer (1) »zgodovinsk/a/ vlog/a/ gorništva v narodnostnem boju« je nedvomno velika, (2) »vlog/a/ gorske motivike v slovenski kulturi ter umetnosti« je več kot očitna, (3) tudi število ljudi, ki se ukvarja z gorništvom ni zanemarljivo in nenazadnje (4) je »Slovenija /.../ alpska dežela«. (Kristan, 1993: 25) Iz napisanega lahko strnemo, da je »alpska kultura slovenstva«, kot jo pojmuje Šaver (Šaver, 2003; 2004; 2005) mišljena tako geografsko (Slovenske Alpe v severozahodnem in osrednjem severnem delu Slovenije) kot simbolno (zemljevidi kot označevalci prisvajanja sveta, Alpe kot pomembne strateške točke v bitkah in obeh svetovnih vojnah, Triglav kot nacionalni simbol in mit) (več glej v Šaver, 2005: 17 – 21).

9. 2. SEDEMDESETA IN OSEMDESETA LETA DVAJSETEGA STOLETJA – POMEN ALPSKEGA SMUČANJA

Začetki alpskega smučanja, kakršnega poznamo danes, segajo v konec devetnajstega stoletja. Določen vpliv na razvoj alpskega smučanja so imeli alpinisti, ki so uporabljali nordijske smuči, da so pozimi lažje prišli do sten, kasneje pa so jih začeli uporabljati tudi pri spustu v dolino in od takrat smuči niso namenjene le praktični uporabi, temveč so tako dobile tudi športno-planinski značaj. Leta 1930 je FIS (Fédération Internationale de Ski⁷⁶ – Mednarodna smučarska zveza) v tekmovalni program sprejela smuk in slalom in da bi se tekmovalne smučarske discipline razlikovale od nordijskih, so jih poimenovali alpske (Agrež et al., 1998 [1996]: 5 – 9; Jeločnik, 1981: 7). Po Jeločniku poznamo več oblik alpskega smučanja, in sicer: hitro vijuganje, elementarna smučarska

⁷⁶ internet 5

tehnika, Lilienfeldska tehnika, alpsko-nordijska tehnika, arlberska tehnika, tempo-pararelna tehnika, rotacijska tehnika, tehnika z nasprotnim sukanjem, sedeča tehnika ali tehnika smučanja po grbinah (l'avalement) (več glej v Jeločnik, 1981: 8 – 14).

Zaradi geografskega položaja in klimatskih razmer lahko rečemo, da ima Slovenija dober osnovni položaj za razvoj smučanja. Tako se je v preteklosti smučalo že na Blokah⁷⁷ ter na Pohorju in čeprav se je ta tehnika v začetku razvila le kot sredstvo za prevoz, se je kmalu razvilo tudi smučanje za zabavo in smučanje kot šport. Prvi so bili v Evropi Norvežani tisti, ki so ga začeli gojiti za razvedrilo. Leta 1896 so bile uvedene trde vezi (kot jih poznamo še danes), leta 1908 so prvič uporabili dvoje palic. Do leta 1950 je bila v uporabi francoska rotacijska tehnika, takrat pa so Avstrijci začeli s tehniko nasprotnega sukanja ramen (več glej internet 6).

Za začetnika modernega smučanja na Slovenskem štejemo Edmunda Čibeja⁷⁸, ki je kot učitelj in prvi, ki je imel prave športne nordijske smuči, širil smučanje med lovci, gozdarji in šolarji (več glej v Agrež et al., 1998 [1996]: 22; Jeločnik, 1981: 47 – 61).

Alpskemu tekmovalnemu smučanju so se slovenski navdušenci za to smučarsko zvrst priključili z razmeroma majhno zamudo. Že v drugi polovici dvajsetih let dvajsetega stoletja so bile na slovenskih smučiščih organizirane tekme v alpskem smučanju, se pravi že nekaj let pred prvim svetovnim prvenstvom v alpskih disciplinah, ki je bilo leta 1931 v Muernu v Švici. Na začetku se je to tekmovanje imenovalo tekmovanje FIS, veliko kasneje pa ga je mednarodna smučarska zveza preimenovala v svetovno prvenstvo. Na olimpijske igre se je alpsko smučanje prebilo še pozneje, leta 1936 v Garmisch-Partenkirchnu (internet 7). Naši tekmovalci so se udeležili že svetovnega prvenstva leta 1933 v Innsbrucku, prav

⁷⁷ Ljudsko smučanje na Blokah naj bi se razvilo že sredi šestnajstega stoletja (več glej v Agrež et al., 1998 [1996]: 13 – 20; Jeločnik, 1981: 28 – 42; Guček, 1989).

⁷⁸ Edmund Čibej (1861-1954) je bil učitelj na Dolu nad Ajdovščino (Agrež et al., 1998 [1996]: 22).

tako pa niso manjkali niti na zimskih olimpijskih igrah v Garmischu (več glej internet 8).

V obdobju, ki je sledilo, se je nad smučanjem navduševalo vedno več Slovencev, vendar pa je bilo, kar se tiče tekmovalnega alpskega smučanja, vedno prisotno pomanjkanje denarja. Leta 1971 ustanovljen smučarski sklad »Yu ski pool« je bil zagotovo pomemben za nadaljnji razvoj alpskega smučanja. Najpomembnejša osebnost slovenskega alpskega smučanja pa je prav gotovo Tone Vogrinec, ki je leta 1972 prevzel vodstvo alpske reprezentance. On je bil namreč prvi, ki je našim tekmovalcem začel vlivati občutek, da »smo tudi mi lahko svetovne klase, če bomo trdo delali!« (internet 7) Leta 1974 je zbral mlado moštvo, v katerem je bil tudi Bojan Križaj. Najbrž v mednarodni areni ni bil posebno odmeven dogodek, ko je mladi tržiški tekmovalec Bojan Križaj leta 1975 osvojil naslov mladinskega evropskega prvaka v slalomu, toda za naše alpsko smučanje je bil nedvomno mejnik. Že v olimpijski sezoni 1979/1980 je Bojan Križaj na slalomu v Wengnu dosegel svojo prvo zmago v svetovnem pokalu (več glej internet 8; Dekleva, 2002:12 – 31). Do konca svoje uspešne kariere je Križaj zmagal osemkrat. Prvo kolajno na največjih tekmovanjih (bron v veleslalomu) je našemu alpskemu smučanju pridobil Boris Strel na svetovnem prvenstvu v Schladmingu leta 1982. Omeniti je treba še Roka Petrovića, ki je leta 1986 osvojil kristalni globus za skupno zmago v slalomskem seštevku svetovnega pokala, in sicer s polnim številom točk. Jugoslaviji je tako manjkala le še olimpijska kolajna, ki pa jo je v Sarajevu leta 1984 v veleslalomu prismočal Jure Franko⁷⁹. Tudi ženski del reprezentance ni za moškim prav nič zaostajal. Mateja Svet je na svetovnem prvenstvu v Vailu dosegla doslej največ v našem alpskem smučanju: v slalomu je osvojila naslov svetovne prvakinja in tako postavila piko na i v tekmovalni karieri, v kateri ima tudi srebrno veleslalomsko in bronasti medalji v slalomu in superveleslalomu s svetovnega prvenstva v Crans Montani, srebrno kolajno v slalomu z olimpijskih iger v Calgaryju, kristalni globus in dve srebrni kolajni v veleslalomskih seštevkih svetovnega pokala ter sedem posamičnih zmag v tem tekmovanju (več glej internet 8; Dekleva, 2002: 34 – 71).

⁷⁹ Osvojil je drugo mesto.

Poleg nadvse uspešnega smučarskega sklada⁸⁰, ki je združeval različne sponzorje in proizvajalce smučarske opreme iz Jugoslavije in tujine, je naše smučanje v olimpijskem letu 1984 dobilo pomembno novost, in sicer igro Podarim Dobim, s katero si je zagotovilo nov vir financiranja⁸¹. Pomembno je poudariti, da je bila akcija Podarim Dobim akcija, ki jo je organizirala športna sfera in ne država. Smučanje pa je imelo tudi velik politični vpliv na množice. Vrhunski dosežki slovenskih alpskih smučarjev so za Slovence na pogled nedolžno zbuja občutek nacionalne pripadnosti. Občutek, da slovenski tekmovalci na tekmah med bogatimi svetovnimi smučarskimi velesilami zmagujejo, je bil veličasten. Čeprav so nosili jugoslovanske drese, smo se zavedali dejstva, da so vsi, razen občasne izjeme, sami Slovenci. Naši tekmovalci so tako na nek način dokazovali ljudstvu, kako ne sodimo na Balkan, saj tako dobro obvladamo alpske vrline, v katerih celo premagujemo Nemce, Avstrijce, Italijane in Švicarje. Lahko bi rekli, da je imelo alpsko smučanje v nacionalni predstavi slovenstva vedno svoje mesto, še posebej pa se je okrepilo po velikih mednarodnih uspehih naših tekmovalcev v obravnavanem obdobju. »V tistem času je bila ta identifikacija (identifikacija s slovenskimi smučarji in smučarkami, op. M. I.) res močno izražena. Ob zmagi Bojana Križaja se je vsakdo lahko počutil, kot da je sam zmagal.« (Doupona Topič v Škerl, 2004) Mit o smučanju kot slovenskim nacionalnem športu se je zgradil okoli Bojana Križaja, Borisa Strela, Mateje Svet, Veronike Šarec, Roka Petroviča in Jureta Franka. Tako se je mnenje, da je smučanje pri Slovencih bolj kot ne genetsko pogojeno, kar nekako vsidralo v slovenski miselnosti (Starc, 2003: 69).

Po letu 1945 je bila pravica do združevanja v društvih v SFRJ opredeljena v dveh zakonih, in sicer v Zakonu o javnih shodih in javnih prireditvah ter v Zakonu o

⁸⁰ Proračun sklada je v najboljših letih (pred akcijo Podarim Dobim, op. M. I.) znašal tudi do 70% vseh sredstev, namenjenih za uresničitev programov naših alpskih selekcij (Vogrinc v Križaj, Vogrinec, Dekleva in Kaše, 1983: 150).

⁸¹ »Podarim Dobim je bila fantastična akcija, ki nam je v letih največjih uspehov prinašala tudi do 50% sredstev, potrebnih za treninge. Po osamosvojitvi in po sprejetju posebne zakonodaje, ki ureja igre na srečo v Sloveniji, pa igre Podarim Dobim nismo ne mogli, ne smeli več sami organizirati. Ustanovila se je Športna loterija, kot paralelna organizacija Loteriji Slovenije, ki je prevzela tudi blagovno znamko Podarim Dobim in ki državi plačuje koncesijske dajatve za vse igre, ki jih organizira. Iz teh koncesijskih dajatev dobi sredstva Fundacija za šport, ki jih potem na osnovi javnih razpisov razdeli med vse športe v Sloveniji in ne več tako kot nekdaj samo v smučanje.« (Vogrinc v internet 13)

društvih. Pomembno je dejstvo, da je bil šport omenjen tudi v jugoslovanskih ustavah iz leta 1947, 1964 in še zlasti v tisti iz leta 1974. V vsem obdobju po drugi svetovni vojni smo imeli pri nas tudi državne organe za šport, in sicer je bila na zvezni ravni to Komisija za telesno kulturo pri Zveznem izvršnem svetu (ukinjena je bila leta 1971), pri nas pa do leta 1970 skupščinski odbor za telesno kulturo. Po tem letu je bil imenovan Komite za telesno kulturo pri Izvršnem svetu Skupščine Republike Slovenije in ustanovljen resorni upravni organ pri Republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo⁸². V občinah so delovali skupščinski odbori za šport. Vsi naštetih organi⁸³ so bili ukinjeni leta 1974. Njihove naloge so tako prevzele samoupravne interesne skupnosti za šport⁸⁴, in sicer na osnovi Zakona o telesnokulturnih skupnostih in kasnejšega Zakona o svobodni menjavi dela na področju telesne kulture (Ur. l. SRS, 35/79). V obravnavanem obdobju so bili odnosi v športu zelo zapleteni in prepleteni (prim. Šugman, 1998a: 28 – 32). Državni organi za šport pa niso imeli velikega vpliva. Njihovi najpomembnejši dejavnosti sta bili prizadevanje za čimveč denarja iz proračunov in njegova delitev. Vzdrževanje močno razvejenega organizacijskega sistema na področju športa pa je zahtevalo veliko denarja. Analiza iz leta 1981 je tako pokazala, da je bilo iz sredstev bruto osebnega dohodka namenjenih športu kar 25 odstotkov namenjenih za delovanje omenjenega sistema (več glej v Šugman, 1998a: 31). Analiza finančnih sredstev, ki jih je v tem obdobju država namenila področju alpskega smučanja, bi še dodatno osvetlila javnopolitično poseganje države na področje športa v sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Zagotovo bi lahko videli spremembo v povezavi z višino omenjenih sredstev in vrhunskimi rezultati. Na žalost teh podatkov v času pisanja moje diplomske naloge nisem uspela pridobiti.

Pri vsem tem se lahko spet navežem na nacionalizem v športu, ki je bil v tem obdobju še bolj očiten. Državna naklonjenost se je večala, kar je razvidno tudi iz

⁸² Sektorji za vzgojo in izobraževanje, kulturo, znanost in telesno kulturo.

⁸³ Razen upravnega organa Republiškega komiteja z vzgojo in izobraževanje in telesno kulturo.

⁸⁴ Samoupravne interesne skupnosti za telesno kulturo (ustanovljene v letih 1973 in 1974 na podlagi zakona o samoupravnih interesnih skupnostih; Ur. l. 20/74) so bile posebna oblika združevanja delovnih ljudi v organizacijah združenega dela in občanov v krajevnih skupnostih (več glej v Šugman, 1998a: 25).

ustanavljanja novih organov, pristojnih za šport ter posledično za nove javnopolitične odločitve, ki so posegale na področje športa. Posledica vsega omenjenega so bili pogostejši mednarodni uspehi vrhunskih športnikov, ki so pomembni predstavniki države v svetu. V primeru Slovenije je tako najočitnejši primer analiziranega alpskega smučanja in poveličevanje alpskih smučarjev v nacionalne junake.

9. 3. KONEC DEVETDESETIH LET DVAJSETEGA STOLETJA IN ZAČETEK ENAINDVAJSETEGA STOLETJA – POMEN NOGOMETA

Nogometu podobna igra naj bi se razvila pred petimi tisočletji, in sicer na Kitajskem. Različne oblike danes znanega nogometa so igrali tako stari Grki kot Rimljani, ljudstva na ozemlju današnjega Čila ter Maji in Azteki. Današnji nogomet pa naj bi se razvil iz igre z žogo (takrat krogla, oblikovana iz različnih materialov), ki so jo igrali v začetku novega veka v Angliji in so jo imenovali 'football'. Pravila, ki so jih napisali leta 1863, pa pomenijo začetek modernega nogometa. Na osnovi teh pravil so se začeli klubi združevati v združenja in leta 1901 je bila tako ustanovljena Svetovna nogometna zveza FIFA (Fédération Internationale de Football Association⁸⁵) (več glej v Plesec, Doupona Topič, 2002: 21 – 22; internet 9).

Nogomet naj bi prišel v Slovenijo z Dunaja, našega takratnega glavnega mesta, drugi viri pa navajajo Prago, s katero smo imeli dobro kulturno povezavo. V zgodnjih začetkih dvajsetega stoletja je nogomet, takrat povsem nova igra, hitro osvojil šolsko mladino, ustanavljali so se dijaški klubi⁸⁶ in kmalu je prišlo tudi do srečanj med slovenskimi in nemškimi ter italijanskimi dijaki (Šugman, 1997: 90 – 91). Devetega maja 1911 je bil kot protiutež novim nemškim klubom v Mariboru, Celju in na Ptujju ustanovljen Football Club Ilirija. Triindvajsetega aprila 1920 pa so ustanovili Ljubljansko nogometno podzvezo, ki je združevala slovenske nogometne

⁸⁵ internet 10

⁸⁶ Leta 1910 je bil v Ljubljani ustanovljen dijaški nogometni klub Hermes, skoraj istočasno kluba v Trstu in Gorici.

klube pod okriljem Jugoslovanske nogometne zveze. Nogometno zvezo Slovenije so kot enakopravno članico sprejeli v Svetovno nogometno organizacijo (FIFA) tretjega junija 1992 in leto kasneje še v Evropsko nogometno organizacijo (UEFA). Prvo uradno tekmo je Slovenija odigrala proti Estoniji, in sicer v Talinu tretjega junija 1992 (Plesec, Doupona Topič, 2002: 22).

V času pred drugo svetovno vojno je bil nogomet eden najbolje organiziranih športov v Sloveniji, v skoraj pol stoletja trajajočem obdobju socializma pa je bil nadaljnji razvoj tega športa zavrt. Slovenija je v devetdesetih letih dvajsetega stoletja svoj odnos do nogometa spremenila. Manjši kraji (Prevalje, Ajdovščina, Beltinci itd.) so tako dobili svoje predstavnike v prvi nogometni ligi in zanimanje za nogomet se je tudi zato povečalo. Na drugi strani pa zanimivih tekem z nastopi Crvene zvezde, Partizana, Dinama ali Hajduka na ljubljanskem stadionu ni bilo več mogoče spremljati (več glej v Plesec, Doupona Topič, 2002: 95 – 96 in 102).

Skozi zadnja tri desetletja lahko odnos Slovencev do nogometa označimo kot spreminjajočega. V začetku sedemdesetih let je nogometu priljubljenost strmo padla in po dolgem času jo je spet pridobil z uspehi mariborskega kluba ter reprezentance. Razloge za padec priljubljenosti lahko povežemo s pritokom velikega števila emigrantov iz republik nekdanje Jugoslavije, ki so Slovencev zbudili občutke ogroženosti in nacionalistične težnje (Plesec, Doupona Topič, 2002: 100 – 101). Nogomet združuje in povezuje, za priseljence pa udeležba na tekmi zagotovo pomeni določeno integracijo v družbo. Po drugi strani pa ga Stankovič označuje kot »mehanizem vzpostavljanja in ohranjanja razlik med etnično večino in ekonomskimi emigranti«. (Stankovič, 2002b)

Nacionalizem je po definiciji nekako povezan z občutkom nacionalne večvrednosti. To je očitno na primeru Slovencev v nekdanji Jugoslaviji, ki niso prevladovali niti kot nogometaši niti kot navijači. Zato je prišlo do spreminjanja pomena nogometne igre, ki je naenkrat veljala za 'neumno' ter obenem do preusmeritve slovenskih športnih interesov v športe, ki so značilni »bolj ali manj za en del Slovenije – Gorenjsko« (Plesec, Doupona Topič, 2002: 19), saj je ta simbolizirala značilnosti,

ki so v okviru Jugoslavije opredeljevale Slovenijo. Lahko bi rekli, da se je slovenska nacionalna identiteta v sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja »konstruirala predvsem preko distanciranja od vsega 'balkanskega', kamor je stereotipno uvrščen tudi nogomet«. (Plesec, Doupona Topič, 2002: 97) Obenem pa je tak »prekvalificiran pomen nogometa« prispeval tudi k prepričanju nekaterih Slovencev, da so boljši, bolj civilizirani od drugih narodov Jugoslavije (Stankovič, 2002b). Osamosvojitve pa je Slovenijo preusmerila k Evropi in zahodnemu svetu, kjer nogomet zagotovo kraljuje na lestvicah priljubljenosti. Tako nogomet po osamosvojitvi Slovenije pri nas dobiva povsem drugačen pomen, kot ga je imel v časih nekdanje Jugoslavije. Pred velikimi uspehi slovenske reprezentance je raziskava iz leta 1998 (Jošt et al., 1998) pokazala, da se nogomet po priljubljenosti uvršča šele na dvanajsto mesto (Plesec, Doupona Topič, 2002: 17). Pozitiven odnos Slovencev do nogometa je potrdilo navdušenje ob nastopih Maribora v Ligi prvakov⁸⁷, predvsem pa navdušenje ob uvrstitvah naše reprezentance na evropsko prvenstvo leta 2000 ter svetovno prvenstvo dve leti kasneje. Obenem pa lahko govorimo o negativnih argumentih tega odnosa, katastrofalna nogometna struktura, slaba klubska situacija ter neugodne razmere za mlade igralce in talente je le nekaj primerov, ki bodejo v oči. Še posebej pa je v tej točki pomembno omeniti nacionalistični diskurz, ki se ga uporablja v okviru slovenskega nogometa. Najbolj znani in odmevni gesli, ki ju skandirajo navijači sta zagotovo: »Mi, Slovenci!« ter »Kdor ne skače ni Sloven'c!«, ki tako ali drugače nakazujeta na distanciranje od moštev, s katerimi v tistem trenutku igra slovenska reprezentanca ali pa preprosto na nacionalistično poveljevanje slovenskega naroda. Paradoksalno v tem primeru je, da velika večina slovenskih nogometnih reprezentantov, pravzaprav po rodu ni Slovencev⁸⁸, ampak so njihove korenine prav tam, torej v južnejših republikah nekdanje Jugoslavije, od koder prihajajo v pogovornem jeziku imenovani 'Bosanci' in 'čefurji'. Omenjeni pa v Sloveniji predstavljajo etnično manjšino, »nasproti kateri se je novejši slovenski nacionalizem šele artikuliral«. (Stankovič, 2002b) Stankovič

⁸⁷ Klubski uspehi so bili verjetno tako odmevni ravno zaradi dejstva, da slovenski klubski nogomet v preteklosti ni dosegal mednarodnih uspehov. Igranje v Ligi prvakov pa za marsikateri klub in igralca pomeni vrhunec.

⁸⁸ V obravnavanem obdobju so slovensko nogometno reprezentanco med drugimi sestavljali tudi Milenko Ačimović, Marinko Galić, Amir Karić, Željko Miličević, Ermin Šiljak, Senad Tiganj, Zlatko Zahović idr., ki predstavljajo drugo generacijo priseljencev iz bivših jugoslovanskih republik.

prav tako omenja problematični medijski diskurz (Stankovič, 2002b). V medijih so namreč vsi priimki nogometašev, ki izhajajo iz imigrantskih družin, zapisani 'po slovensko', in sicer črko *ć* povsod zamenja črka *č*, kar bi vsekakor lahko pomenilo pokroviteljski odnos do druge kulture ali pa preprosto »prisvajanje športnih uspehov imigrantov /.../ v trenutku, ko to nacionalističnemu diskurzu ustreza«. (prim. Stankovič, 2002a)

Lahko bi rekli, da se je 'slovenska nogometna pravljica' začela osemnajstega januarja 1998 z žrebom kvalifikacijskih skupin za EP 2000 v Gentu, šestega septembra 1998 pa je slovenska reprezentanca začela kvalifikacije za EP 2000 v Atenah z remijem (2:2) proti Grčiji. Petega junija 1999 se je začel niz zmag varovancev Srečka Katanca, in sicer z zmago v Latviji (1:2). Četrtega septembra 1999 smo bili Slovenci z zmago proti Gruziji vedno bliže Belgiji in Nizozemski. Devetega oktobra istega leta pa se kvalifikacije za Euro 2000 zaključijo in slovenska reprezentanca kot druga v svoji skupini igra še v play-offu. Čez en mesec (sedemnajstega novembra) sledi 'zgodovinski dan', ko v zasneženem Kijevu naša reprezentanca iztrži remi in s tem se uvrsti na evropsko prvenstvo leta 2000, na katerem (od desetega junija do drugega julija 2000) nogometna reprezentanca Slovenije prvič sodeluje na velikem tekmovanju - evropskem prvenstvu v Belgiji in na Nizozemskem. Po dobrih predstavah so se naši reprezentanti poslovili že v prvi fazi turnirja. S tekmo proti Ferskim otokom so tako že septembra leta 2000 začeli kvalifikacije za svetovno prvenstvo 2002 v Koreji in na Japonskem. Čez eno leto (petega septembra 2001) igrajo tekmo proti Jugoslaviji v Beogradu, kjer dosežejo remi in s tem realne možnosti za drugo mesto v skupini 1 ter igranje dveh play-off tekem za uvrstitev na SP 2002. Štirinajstega novembra 2001 je na nogah cela Slovenija, ko si slovenska reprezentanca po remiju v Bukarešti priigra vozovnico za svetovno prvenstvo v Koreji in na Japonskem, kjer od enaintridesetega maja do tridesetega junija 2002 Slovenija igra v skupini B s Španijo, Paragvajem in Južno Afriko (internet 11).

Začetek 'slovenske nogometne pravljice' ter uvrstitev na Euro 2000 vsekakor pomeni prelomnico za slovenski nogomet in šport na splošno. To nazorno pokaže

tudi primerjava odnosa gledalcev do nogometa pred evropskim prvenstvom leta 2000 in po njem. Anketiranci po evropskem prvenstvu leta 2000 imajo pri vseh stališčih bolj pozitiven odnos do nogometa kot anketiranci pred tem evropskim prvenstvom (več glej v Plesec, Doupona Topič, 2002: 57 – 58). Nogometna pravljica pa se je neslavno končala. S svetovnega prvenstva v Koreji in na Japonskem so se nogometni reprezentanti vrnil trikrat poraženi⁸⁹ ter sperti.

Na nogomet pa je posredno in neposredno imela velik vpliv tudi država. Zakonska regulacija, ki je veljala v obdobju, ki ga obravnavam v tej točki, je prav taka kot danes in je splošno orisana že v točki 8. 1.. Država na področje športa vpliva tudi z institucionalnega vidika, tu gre predvsem za že omenjene institucije (glej točko 8. 2.). Tudi finančno poseganje države in vire državnega financiranja športa sem že opisala, in sicer v točki 8. 3.. Točnih podatkov o finančnih sredstvih, ki jih je država namenila področju vrhunskega nogometa v Sloveniji, mi žal ni uspelo pridobiti. Zagotovo bi k natančnejši analizi raziskovalnega problema pripomogel tudi pregled višine finančnih sredstev v letih pred opisanim uspehom slovenske nogometne reprezentance ter po njem. Lahko se navežem še na športni nacionalizem, ki je bil v tem obdobju še najbolj očiten. Prisotnost političnega vrha na vseh pomembnejših nogometnih tekmah govori sama zase. Razni sprejemi slovenskih nogometašev pri predsedniku države in predsedniku vlade, tudi. Povečevanje nogometnih uspehov in povečevanje nogometašev samih pa lahko razumemo kot prenos tega povečevanja na narod in hkrati povečevanje naroda.

»Športno-evforična obdobja« (Plesec, Doupona Topič, 2002: 96) smo v Sloveniji lahko spremljali že v preteklosti: v šestdesetih in sedemdesetih letih smo se navduševali nad nastopi Mira Cerarja in košarkarji Olimpije, v začetku osemdesetih smo najglasneje navijali za Križaja in njegove kolege, v sredini devetdesetih je prvo mesto na lestvici priljubljenosti zavzel Primož Peterka in tako naprej (več glej v Plesec, Doupona Topič, 2002: 96). Leto 2000, ki sem ga že večkrat omenila pa je bilo zagotovo prelomnica, kar se tiče uspehov slovenskih športnikov. Smučarka Špela Pretnar je v skupnem seštevku slaloma osvojila kristalni globus, slovenska

⁸⁹ Španija – Slovenija 3:1, Južnoafriška republika – Slovenija 1:0, Slovenija – Paragvaj 1:3 (internet

nogometna reprezentanca se je uvrstila na Euro 2000, na olimpijskih igrah v Sydneyju je nastopila slovenska rokometna reprezentanca, kar je bil prvi nastop slovenskih kolektivnih športov na olimpijskih igrah, na teh igrah pa je slovenski olimpijski šport 'stopil v zlato dobo', strelec Rajmond Debevec ter veslača Iztok Čop in Luka Špik so osvojili prve zlate medalje na olimpijskih igrah v času samostojne Slovenije. V kolektivnih športih smo tako Slovenci začeli dosegati neslutene uspehe, hkrati pa se raven nastopov v individualnih športih ni nižala (Plešec, Doupona Topič, 2002: 97).

9. 4. SKLEP

Institucijo športa torej močno zaznamuje že omenjeno Andersonovo zamišljanje skupnosti (več glej v Anderson, 1998 [1983]) ter posledično oblikovanje nacionalne identitete v povezavi s posameznimi športnimi reprezentancami, ki predstavljajo celotno nacijo (Šaver, 2004: 116). Na ta način lahko potegnemo vzporednice z vsemi tremi obravnavanimi športi, torej z gorništvom, alpskim smučanjem in nogometom. V obravnavanih obdobjih slovenske zgodovine je to razmerje najbolj očitno.

Vsak narod v Jugoslaviji je imel določene posebnosti, ki so Jugoslavijo združevale. Te posebnosti so se izražale tako v jeziku in veri kot tudi na področju športa. V osemdesetih letih dvajsetega stoletja, po mednarodnih uspehih slovenskih smučark in smučarjev, se je začel razvijati mit o smučanju kot slovenskem nacionalnem športu. Tako kot je bila prisotna ideja, da drugi jugoslovanski narodi ne znajo smučati, tako se je razvila teza, da Slovenci nikoli ne bodo znali igrati nogometa (Stepišnik v Starc, 2003a: 69). Lahko rečemo, da so imeli v kontekstu slovenstva v drugi polovici dvajsetega stoletja bolj pozitivno naravnani odnos do nogometa predvsem slovenski državljani, priseljeni iz južnih republik takratne Jugoslavije (prim. Stankovič, 2002a). Nogomet je tako v Sloveniji v času po drugi svetovni vojni pa vse do sredine devetdesetih let predstavljal nek manjvreden šport, s katerim so se ukvarjali predvsem nižji sloji prebivalstva ter 'južnjaki'.

Položaj slovenskega nogometa pa lahko opravičimo tudi z dejstvom, da so bile določene športne panoge (predvsem nogomet, košarka, rokomet itd.) v takratni »jugoslovanski instituciji športa« (Šaver, 2004: 116) bolj razvite in dominantnejše v takrat največjih in posledično 'bolj pomembnih' jugoslovanskih narodih (Srbi, Hrvati). Drugim narodom pa so bili namenjeni »geografsko bolj primerni športi«. (Šaver, 2004: 116) Tako kot mit o smučanju se je torej razvil tudi mit o nogometu. Dokler je bila situacija v Jugoslaviji stabilna, so bile razlike med narodi majhne in nepomembne. Prisotna je bila »ideja, da se vsi jugoslovanski narodi lahko identificirajo z uspehom športnika in ga sprejmejo kot lastni uspeh, četudi je smučanje veljalo za slovenski nacionalni šport« (Starc, 2003: 70), nogomet pa za srbskega, hrvaškega in bosanskega. Zasuk pa je bilo konec osemdesetih let moč opaziti tudi v okviru medijskega diskurza, ko 'mi vsi' ni več pomenilo vseh jugoslovanskih narodov, ampak le Slovence. Smučanje in nogomet sta tako postala kazalca slovenskosti oziroma neslovenskosti (prim. Starc, 2003a: 70 – 71).

Slovenija je imela tako najbolj razvite zimske športe ter gornišstvo in slovenska nacionalna identiteta je tako slonela na močni identifikaciji s tema dvema skupinama športov. Mitološko izročilo alpske kulture slovenstva lahko povežemo z najmočnejšim simbolom – Triglavom in njegovim močnim kulturnim pomenom. Športi, ki jih danes označujemo kot adrenalinske in ekstremne, so že od svojega začetka predstavljali nek presežek »planinske konstrukcije športa«. (Šaver, 2004: 117) Alpska kultura slovenstva je v devetnajstem stoletju zaznamovala narodno prebujanje, ki se kasneje, na prehodu iz devetnajstega v dvajseto stoletje, preoblikuje v množično kulturo. Kar se kaže predvsem v izdajanju razglednic, mnogih knjižnih delih, ljudskih pesmih, vzponu gorniške fotografije in filmske produkcije (prva slovenska celovečerna filma *V kraljestvu zlatoroga* (1931) in *Triglavske strmine* (1932)). Prav tako pa ne morem mimo lika Kekca, gorskega pastirčka, ki »uteleša majhno trdoživost in premetenost slovenstva«. (Šaver, 2003: 13) Iz gornišstva kot takega in gorniške kulture je po Šavru »pognal športni in /.../ civilno družbeni duh slovenstva« (Šaver, 2005: 20) pa tudi politična in družbena plat slovenskega vsakdana sta močno prepleteni z omenjeni simboli (Triglav v

slovenskem grbu, na potnem listu, na prehrambnih izdelkih, na številnih razglednicah itd.).

Po osamosvojitvi je tako smučanje 'prevzelo vodstvo' in nogomet je še bolj izgubljal na pomenu. Čez približno osem ali devet let pa sta oba športa začela dobivati diametralno nasproten pomen. V smučarski sezoni 1999/2000 je hrvaška smučarka Janica Kostelić začela premagovati slovenske, dve leti kasneje je v moški konkurenci podobno uspelo njenemu bratu Ivici. »Mit o smučarski nesposobnosti ostalih jugoslovanskih narodov se je zamajal, a ni /.../ padel.« (Starc, 2003a: 75) Kostelića sta namreč, kot so zlonamerno navajali nekateri naši mediji, le 'nečloveško veliko trenirala', niti slučajno nista 'naravno talentirana', tako kot naši tekmovalci, prav tako pa sta hrvaško smučarsko reprezentanco sestavljala le sestra in brat in tako nista bila primerljiva z našo številčno reprezentanco (prim. Starc, 2003a: 74 - 76). Tudi v pojmovanju nogometa je prišlo do preobrata, in sicer z uvrstitvijo na evropsko prvenstvo leta 2000 in svetovno prvenstvo dve leti kasneje, tako je bil »diskurz o slovenski nesposobnosti igranja nogometa pred enakim izzivom kot pred njim diskurz o slovenski nadvladi v smučanju« (Starc, 2003a: 76). Pod tem vtisom se je začela oblikovati miselnost o nogometu kot nacionalnem športu Slovencev in o Slovencih, ki seveda znajo igrati nogomet. Milenko Ačimović je tako po tekmi z Norveško na evropskem prvenstvu poudaril: »razbili smo zadnje dvome, da Slovenci ne znamo igrati nogometa.« (Ačimović v Starc, 2003a: 77) Vendar pa slovenska javnost tudi svojim nogometašem ni priznala nadarjenosti, glavni vzroki uspeha so bile tako »naravne lastnosti« Slovencev »trdo delo, požrtvovalnost, vztrajnost, borbenost, želja po uspehu, discipliniranost, ki so vse skupaj pogosto razumljene kot nasprotje balkanstva«. (Starc, 2003: 77)

10. ZAKLJUČEK

Temeljna teza, ki sem jo poskušala artikulirati v diplomskem delu, je bila, da sodobni vrhunski šport kot ena izmed osrednjih oblik množične kulture postaja vse bolj pomemben medij pri konstruiranju slovenske nacionalne identitete. Moji argumenti za artikulacijo omenjene teze so z analizirano vsebino podkrepljeni. Šport je postal pojav, ki je povezan prav z vsemi celicami sodobne družbe. Očitna je njegova povezanost s politiko, zaseda pomembno mesto v medijih in vedno bolj postaja tudi simbol zdravja⁹⁰.

Od njegovega začetka dalje je bil šport pomemben dejavnik v življenju posameznega naroda in nacije. Skozi šport so se nacije dokazovale in povezovale svoje člane. Identifikacija, ki jo vzpostavi javnost s športniki ali športnimi reprezentancami, je zelo močna. Prednost športa pa je tudi v tem, da je tu na videz vse preprosto, uporabljene so merske enote, ki nam omogočajo preprosto zaznavo in ovrednotenje nekega rezultata. V realnem življenju namreč temu ni tako in ljudje se ravno zato verjetno lažje zatekajo k omenjeni identifikaciji. Tej posledično sledi tudi identifikacija s celotnim narodom oziroma nacijo ter vzpostavitev relativno močno občutene nacionalne identitete. Ta se, glede na napisano, nanaša na zgodovinsko pomembno območje, skupni zgodovinski spomin ter skupno kulturo, skupne pravice in dolžnosti, ki so enake za vse člane neke skupnosti ter skupno gospodarstvo s teritorialno mobilnostjo članov.

Glede na to, da sem v nalogi osvetlila primer Slovenije, sem se osredotočila na tri vidike nacionalne identitete, ki na pomemben način vplivajo na to, kako vrhunski šport ter vrhunski športni rezultati konstruirajo slovensko nacionalno identiteto. Država na področje civilne družbe in s tem tudi na področje športa vpliva s svojimi mehanizmi, še posebej z zakonodajo, najpomembnejši vidik, ki sem ga izpostavila, pa je nacionalistični vidik. Država namreč svoj ugled gradi tudi na likih uspešnih vrhunskih športnikov in predvsem na njihovih mednarodnih športnih uspehih. S

⁹⁰ Nanašam se na primer na na akcijo Ministrstva za zdravje »Uživajmo!« iz leta 2003.

tem, ko javnost vrednoti uspehe nacionalnih športnih reprezentanc, nehoti opozarja na razlikovanje 'njihove' reprezentance in reprezentance, ki je v določenem trenutku predstavljala njihove nasprotnike. Med ljudmi vedno obstaja praksa razlikovanja ali izključevanja, ki pripadnikom določene skupnosti omogoča, da se poistovetijo s svojo skupnostjo. Nujen pogoj za to je obstoj druge skupine ali skupnosti, ki je na nek način drugačna, razlike med njima pa so očitne. Občutek nacionalne identitete se torej krepi tudi na podlagi razlik, ki jih zaznamo v povezavi z drugimi narodi.

Nadalje sem se osredotočila na enega izmed pomembnih elementov nacionalne identitete, in sicer skupni zgodovinski spomin neke skupnosti. V tem primeru gre za zgodovinske dogodke, ki so vplivali na razvoj nacionalne identitete Slovencev. Vse od naselitve naših prednikov pa do danes se je oblikovala posebna 'nacionalna zgodba', s katero se Slovenci lahko poistovetimo in v kateri se na nek način 'najdemo'. Zgodovinski dejavnik je tudi tisti, ki me je vodil pri izbiri obravnavanih športov. V vsakem od opisanih zgodovinskih momentov smo Slovenci živeli pod drugo oblastjo. Opis političnih razmer v Avstro-Ogrski, Jugoslaviji in samostojni Sloveniji ter opis dogajanja v posameznem športu – gorništvu, alpskem smučanju in nogometu – sem povezala z eno izmed tez, ki se je glasila: »Nacionalna identiteta temelji na podlagi ključnih zgodovinskih dogodkov, ki vključujejo tudi tiste iz sveta vrhunškega športa, zato lahko rečemo, da so vrhunski šport in posledično vrhunski športni rezultati eden izmed pomembnih načinov vzpostavljanja občutka nacionalne identitete.« Ugotovitve, do katerih sem prišla v moji diplomski nalogi, se s to tezo skladajo.

Kot sem že omenila, država na področje športa posega z različnimi mehanizmi. V diplomski nalogi sem preverjala tudi to področje, in sicer tako, da sem se osredotočila predvsem na politične in javnopolitične poteze države v obravnavanih obdobjih. Preko športa se kaže namreč tudi interes države ter posledično spodbujanje nacionalne identitete. Interes države tako lahko ocenimo z vidika državne 'naklonjenosti', kjer se omenjena naklonjenost kaže preko različnih političnih ali javnopolitičnih potez držav. To zagotovo drži. Ugotovila sem namreč,

da je v vseh obravnavanih obdobjih država tako ali drugače posegala na področje športa. Zagotovo je bila najvidnejši mehanizem sprejeta (in izvajana, op. M. I.) zakonodaja ter posebne državne institucije, ki so v obravnavanih obdobjih delovale na področju športa. Oblike finančnega poseganja države na področje športa so glede obravnavane teze prav tako pomembne, vendar mi žal ni uspelo dobiti vseh zelenih podatkov. Če bi bili vsi ti podatki na voljo, bi bila zanimiva nadaljnja raziskava tega področja. Rezultati bi zagotovo podali nove ugotovitve. Predvsem tiste, kako in koliko se je finančna pomoč države spreminjala glede na posamezne uspehe na določenem športnem področju v določenem obdobju.

Ker je nacionalna identiteta spremenljiva kategorija in ker je v vrhunškemu športu toliko možnih vzponov in padcev, bo zanimivo videti, kateri šport bo naslednji zavzel pozicijo vodilnega glede simbolov slovenske nacionalne identitete. Bo to rokomet, ki je v preteklih letih že imel svoje svetle trenutke, ali pa mogoče košarka⁹¹? Za odgovore na vprašanja, ki se porajajo kar sama, bi lahko porabila še veliko več raziskovalnega dela, časa in predvsem strani.

⁹¹ Naši košarkarji so namreč ravno danes, ko zaključujem s pisanjem diplomske naloge, dosegli največji uspeh v času samostojne Slovenije in se z dobrimi nastopi na evropskem prvenstvu v Beogradu uvrstili na svetovno prvenstvo naslednje leto.

11. SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE IN VIROV

11. 1. UPORABLJENA LITERATURA

MONOGRAFSKE PUBLIKACIJE; STROKOVNO GRADIVO

1. ANDERSON, BENEDICT (1998 [1983]): ZAMIŠLJENE SKUPNOSTI; O izvoru in širjenju nacionalizma. Studia humanitatis, Ljubljana.
2. AGREŽ, Franc et al. (1998 [1996]): ALPSKO SMUČANJE. Študijsko gradivo. Fakulteta za šport, Inštitut za šport, Ljubljana
3. BLOOM, William (1990): PERSONAL IDENTITY, NATIONAL IDENTITY AND INTERNATIONAL RELATIONS. Cambridge University Press, Cambridge, NY, Oakleigh.
4. BOYLE, Raymond, Richard HAYNES (2000): POWER PLAY. Sport, the media and Popular Culture. Pearson Education, Edinburgh Gate, Harlow, Essex.
5. BERGANT, Evgen, Miroslav CERAR, Marija KNEZ – BERGANT, Tomaž PAVLIN, Marko ROŽMAN, Rajko ŠUGMAN (1996): OD ATEN DO ATLANTE. 100 LET OLIMPIJSKIH IGER. Sto vprašanj – sto odgovorov. Slovenska olimpijska akademija, Ljubljana.
6. BERGANT, Evgen (ur.) (2000): 80 LET ORGANIZIRANEGA NOGOMETA NA SLOVENSKEM. Nogometna zveza Slovenije, Ljubljana.
7. CAIGER, Andrew, Simon GARDINER (ur.) (2000): PROFESSIONAL SPORT IN THE EU: REGULATION AND RE-REGULATION. International Sports Law Centre, Anglia Polytechnic University, Chelmsford, UK.
8. DEBELJAK, Aleš (2002): LANSKI SNEG. Eseji o kulturi in tranziciji. Aristej, Maribor.
9. DEKLEVA, Jože (2002): V SLUŽBI SMUČANJA. Tovo Trade, Maribor.
10. GELLNER, Ernest (1983): NATIONS AND NATIONALISM. Basil Blackwell Publisher Limited, Oxford, England.
11. GELLNER, Ernest (1997): NATIONALISM. Weidenfeld & Nicolson, London.
12. GODINA, Vesna V. (1998): IZBRANA POGLAVJA IZ ZGODOVINE ANTROPOLOŠKIH TEORIJ. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
13. GUČEK, Svetozar (1989): SLOVENIJA, ZIBELKA SMUČANJA V SREDNJI EVROPI. ČZP Kmečki glas, Ljubljana.
14. HARALAMBOS, Michael, Martin HOLBORN (1999): SOCIOLOGIJA. Teme in pogledi. Državna založba Slovenije, Ljubljana.

Formatted: Bullets and Numbering

-
- [15.](#) HELD, David (1996): MODELS OF DEMOCRACY. Second edition. Polity Press, Cambridge.
- [16.](#) HETHERINGTON, Kevin (1998): EXPRESSIONS OF IDENTITY. Space, Performance, Politics. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- [17.](#) HOULIHAN, Barrie (1997): SPORT, POLICY AND POLITICS. Routledge, New York, London.
- [18.](#) JELOČNIK, Marjan (1981): ZAČETKI IN RAZVOJ SMUČANJA V SLOVENIJI IN EVOLUCIJA ALPSKE SMUČARSKE TEHNIKE, Šolski center za telesno vzgojo, Ljubljana.
- [19.](#) JUŽNIČ, Stane (1993): IDENITITETA. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- [20.](#) KAJZELJ, Miro, Herbert DROFENIK (1982 [1932]): NAŠ ALPINIZEM. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- [21.](#) KERNEL, Davor (1999): SLOVENSKA NARODNA ZAVEST OD ZEDINJENE DO SAMOSTOJNE SLOVENIJE: (1848 – 1991). Društvo za krajevno zgodovino in kulturo Lipa, Pivka.
- [22.](#) KOVAČ, Marjeta (ur.) (1995 [1991]): ŠPORT V REPUBLIKI SLOVENIJI – DILEME IN PERSPEKTIVE. Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
- [23.](#) KOVAČ, Marjeta (ur.) (1999): ŠPORTNIKI IN ZAKONODAJA. Zavod za šport Slovenije, Ministrstvo za šolstvo in šport, Fakulteta za šport, Ljubljana.
- [24.](#) KOVAČIČ PERŠIN, Peter (1993): ZAVEZA SLOVENSTVU. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- [25.](#) KRISTAN, Silvo (1993): V GORE... Izletništvo, pohodništvo, gornišstvo. Didakta, Radovljica.
- [26.](#) KRIŽAJ, Bojan, Tone VOGRINEC, Jože DEKLEVA, Egon KAŠE (1983): BELE ARENE. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- [27.](#) KUSTEC LIPICER, Simona (2005): DILEME O POSEGANJU DRŽAVE V CIVILNO DRUŽBO: PRIMER DRŽAVNE REGULACIJE NA PODROČJU DOPINGA V VRHUNSKEM ŠPORTU V SLOVENIJI. Doktorska disertacija. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- [28.](#) LEONARD, Wilbert Marcellus (1998): A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE OF SPORT. A Pearson Education Company, Upper Saddle River, NJ.
- [29.](#) LEVOVNIK, Tomo, Marko RAČIČ (ur.) (1991): KRITERIJI ZA KATEGORIZACIJO ŠPORTNIKOV REPUBLIŠKEGA RAZREDA, ZELO PERSPEKTIVNIH ŠPORTNIKOV IN PERSPEKTIVNIH ŠPORTNIKOV. Športna zveza Slovenije, Strokovni svet za vrhunski šport, Ljubljana.

- [30.](#) MACURA, Dušan, Milan HOSTA (ur.) (2000): FILOZOFIJA ŠPORTA. Fakulteta za šport, Inštitut za šport, Ljubljana.
- [31.](#) PLESEC, Matjaž, Mojca DOUPONA TOPIČ (2002): NOGOMET IN DRUŽBA. Preporod nogometa v Sloveniji. Zavod za šport Slovenije, Ljubljana.
- [32.](#) PRUNK, Janko, Branimir Nešović (1993): 20. STOLETJE. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- [33.](#) SCHÖPFLIN, George (2002): NATIONS, IDENTITY, POWER: THE NEW POLITICS OF EUROPE. Horst & Company, London.
- [34.](#) SMITH, Anthony, D. (1991): NATIONAL IDENTITY. Penguin, London.
- [35.](#) SMITH, Anthony, D. (1995): NATIONS AND NATIONALISM IN A GLOBAL ERA. Polity Press, Cambridge.
- [36.](#) SPLICHAL, Jože (ur.) (2001): SLOVENIJA IGRA NAPREJ. Založba Slon, Delo, Slovenske novice, Ljubljana.
- [37.](#) STARC, Gregor (2003a): DISCIPLINIRANJE TELES V ŠPORTU. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, Ljubljana.
- [38.](#) STARC, Gregor (2004): OBLASTNI BOJ V ČRNI SKRINJICI ŠPORTA: ŠPORT KOT ARENA SLOVENSKEGA NACIONALIZMA. Doktorska disertacija. Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana.
- [39.](#) STROJIN, Tone (1970): GRADIVO ZA PLANINSKO ZGODOVINO. Mladinska komisija pri Planinski zvezi Slovenije, Ljubljana.
- [40.](#) ŠUBIC, Milan (2001): SLOVENIJA JE ŠLA NAPREJ! Z nogometno žogo v Evropo in svet. Dnevnik, Ljubljana.
- [41.](#) ŠUGMAN, Rajko (1997): ZGODOVINA SVETOVNEGA IN SLOVENSKEGA ŠPORTA. Tretja, razširjena izdaja. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- [42.](#) ŠUGMAN, Rajko (1998a): ORGANIZIRANOST ŠPORTA DOMA IN PO SVETU. Druga, razširjena in dopolnjena izdaja. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- [43.](#) ŠUGMAN, Rajko (1998b): SLOVENSKI ŠPORT V MEDNARODNEM PROSTORU PO LETU 1991. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- [44.](#) ŠUGMAN, Rajko (1999): PRELOMNO OBDOBJE SLOVENSKEGA ŠPORTA 1988 – 1994. Prispevki za zgodovino slovenskega športa. Fakulteta za šport, Ljubljana.
- [45.](#) ŠUGMAN, Rajko, Jakob BEDNARIK, Borut KOLARIČ (2002): ŠPORTNI MENEDŽMENT. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za šport, Ljubljana.
- [46.](#) ULE, Mirjana (2000): SODOBNE IDENTITETE V VRTINCU DISKURZOV. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

- [47.](#) VALVASOR, Janez Vajkard (1978 [1689]): SLAVA VOJVODINE KRANJSKE. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- [48.](#) WHANNEL, Garry (1992): FIELDS IN VISION. Television sport and cultural transformation. Routledge, London & New York.

ZBORNIKI

1. JENKINS, Brian, Spyros A. SOFOS (ur.) (1996): NATION AND IDENTITY IN CONTEMPORARY EUROPE. Routledge, London in New York.
2. MUDIMBE, V. Y. (ur.) (1997): NATIONS, IDENTITIES, CULTURES. Duke University Press, Durham in London.
3. PAGON, Neda, Mitja ČEPIČ (ur.) (2003): NACIONALNA IDENTITETA IN KULTURA. Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK, Ljubljana
4. RIZMAN, Rudi (ur.) (1991): ŠTUDIJE O ETNONACIONALIZMU. Knjižna zbirka KRT, Ljubljana.
5. WOODWARD, Kathryn (ur.) (1997): IDENTITY AND DIFFERENCE. The Open University, SAGE Publications, London.

LEKSIKONI IN PRIROČNIKI

1. FRIDL, Jerneja et al. (2001): NACIONALNI ATLAS SLOVENIJE, Založba Rokus, Ljubljana.
2. LEKSIKON CZ (1973), Cankarjeva založba, Ljubljana.
3. NORDHEIM, Elfie in Walter, prir. Evgen BERGANT (1972 [1970]): LEKSIKON ŠPORTNIH PANOG. Mladinska knjiga, Ljubljana.
4. KONTE, Breda (ur.) (1997): KRONIKA ČLOVEŠTVA. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
5. SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA (1991). Državna založba Slovenije, Ljubljana.

ČLANKI V ZNANSTVENIH IN STROKOVNIH REVIJAH

1. BURNIK, Stojan, Mojca DOUPONA TOPIČ, Maja DOLENEC (2005): »Nekateri socialni in motivacijski dejavniki gornišstva v Sloveniji.« Šport, letn. 53/priloga, št. 1 (2005), str. 27 – 30.
2. HRIBAR, Spomenka (1994): »Naša svoboda danes.« Razgledi, št. 1 (1008) (7. l. 1994), str. 10 – 11).

3. KOVAČIČ, Gorazd (2000): »Etničnost in nacionalnost v procesih globalizacije.« *Revija* 2000, št. 127/128 (2000), str. 190 – 204.
4. KOVAČIČ PERŠIN, Peter (2000): »Zorenje slovenske narodne zavesti in identitete.« *Revija* 2000, št. 127/128 (2000), str. 26 – 49.
5. NEČAK, Dušan (1996): »Identiteta skozi čas.« *Razgledi*, letn. 5, št. 13 (26. VI. 1996), str. 12 – 13.
6. PAVLIN, Tomaž (2005): »Oj, Triglav, moj dom, kako si krasan!« *Šport*, letn. 53/priloga, št. 1 (2005), str. 47 - 49.
7. PRAPROTNIK, Tadej (1999): »Nacionalna identiteta ni zapisana v genih, ampak v diskurzu.« *Časopis za kritiko znanosti*, letn. 27, št. 197 (1999), str. 151 – 174.
8. RIZMAN, Rudi (2000): »Nacionalna država, suverenost in identiteta v času globalizacije.« *Revija* 2000, št. 127/128 (2000), str. 177 – 189.
9. STARC, Gregor (2003b): »Telesne prakse športa kot torišče slovenskega nacionalizma: 'Vsak poedinec je v narodu tekmovalec'.« *Teorija in praksa*, letn. XI, št. 5, str. 909 – 927.
10. STANKOVIČ, Peter (2002a): »Sport and Nationalism. The Shifting Meanings of Soccer in Slovenia.« *Balkanis*, revija za kulture, letn. II, št. 4, str. 66 – 73.
11. STANKOVIČ, Peter (2002b): »Nacionalistična prisvojitve nogometa v Sloveniji.« *Medijska preža*, št. 14 (julij 2002), str. 4.
12. ŠAVER, Boštjan (2003): »Kulturni pomen Triglava: nacionalna identiteta, šport in planinske podobe slovenstva.« *Ampak*, letn. 4, št. 12 (dec. 2003), str. 12 – 13.
13. ŠAVER, Boštjan (2004): »Nevidna alpska kultura slovenstva med 'Balkanom' in 'Evropo'.« *Dialogi*, letn. 40, št. 11/12 (2004), str. 110 – 121.
14. ŠAVER, Boštjan (2005): »Šport, gornišstvo in alpska kultura slovenstva.« *Šport*, letn. 53/priloga, št. 1 (2005), str. 17 – 21.
15. VALANT, Anja, Marjeta KOVAČ, Mojca DOUPONA TOPIČ (2004): »Šport in slovenska nacionalna identiteta.« *Šport*, letn. 52/priloga, št. 3 (2004).
16. VELIKONJA, Mitja (1995): »Razsežja slovenske mitološke samopredstave.« *Teorija in praksa*, letn. 32, št. 11 – 12, str. 938 – 947.

POGLAVJA IZ ZBORNIKOV

1. HELD, David (2001): *COSMOPOLITAN DEMOCRACY*. v: Paul Barry Clarke in Joe Foweraker (ur.): *ENCYCLOPEDIA OF DEMOCRATIC THOUGHT*. First edition. Routledge. Routledge References Resources online. Taylor & Francis Publishing Group. University of Ljubljana. 30. september 2005. Dostopno na spletni strani:

- http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w017_w017b40, datum dostopa: 29. spetember, 2005.
2. HOBERMAN, John (2001): SPORTIVE NATIONALISM AND DOPING. v: Proceedings from the Work Shop: RESEARCH ON DOPING IN SPORT, str. 7 – 11. Norwegian University of Sport and Physical Education, Oslo. Dostopno na spletni strani: [http://web.bi.no/forskning/isforg.nsf/0/ad8e61d822cfa46fc1256b43004e4d8d/\\$FILE/proceedings%20-%20doping.pdf](http://web.bi.no/forskning/isforg.nsf/0/ad8e61d822cfa46fc1256b43004e4d8d/$FILE/proceedings%20-%20doping.pdf), datum dostopa: 29. september 2005.
 3. HOULIHAN, Barrie (2003): POLITICS, POWER, POLICY AND SPORT. v: Barrie Houlihan (ur.): SPORT AND SOCIETY. A student introduction. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
 4. MILLER, Toby, Alec McHOUL (2002): ŠPORT V POPULARNI KULTURI IN VSAKDANJEM ŽIVLJENJU. v: Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja (ur.): COOLTURA. Uvod v kulturne študije, str. 265 – 281. Študentska založba, Ljubljana.

RAZISKOVALNA POROČILA

1. ADAM, Frane, Breda LUTHAR, Romana NARED, Darka PODMENIK, Irena ŠUMI, Matevž TOMŠIČ (1996): SLOVENSKA NACIJA IN KOLEKTIVNE IDENTITETE. Inštitut za družbene vede (CTS) pri Fakulteti za družbene vede in Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
2. JOŠT, Bojan, Boris SILA, Bojan LESKOŠEK, Renata MOČNIK (1998): EVALVACIJA IN VALORIZACIJA ŠPORTNIH PANOG NA OSNOVI EKSPERTNEGA MODELIRANJA. Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, Ljubljana.
3. KOVAČ, Marjeta (ur.) (2004): ŠPORT V VLOGI NARODNE IDENTITETE SLOVENCEV. Končno poročilo ciljno raziskovalnega projekta. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, Ljubljana.

ČLANKI V TISKANIH OBČILIH

1. ŠKERL, Uroš (2004): Pogovor z dr. Mojco DOUPONA TOPIČ: SLOVENSKA LJUBEZEN DO ŠPORTA: STRAST, TOVARIŠTVO ALI MEDIJI. Delo, Sobotna priloga, 24. april 2004, str. 26 – 27.

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

11. 2. UPORABLJENI VIRI

DOKUMENTI IN ZAKONI

1. Zakon o športu (ZSpo), Ur. l. RS, št. 22-929/1998 (20. 3. 1998).
2. Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (NPS), Ur. l. RS, št. 24-1065/2000, (17.3.2000), popravek NPS objavljen 7.4.2000.

VIRI Z MEDMREŽJA

1. internet 1 – MŠŠ (2005): Pravni akti. Dostopno na spletni strani: http://www.mszs.si/slo/sport/pregled_zakonodaje/default.asp, datum dostopa: 20. avgust 2005.
2. internet 2 – OKS – ZŠZ (2004): Antične olimpijske igre. Dostopno na spletni strani: <http://www.olympic.si>, datum dostopa: 9. julij 2005.
3. internet 3 – Tuma, Henrik (1930): Pomen in razvoj alpinizma. Dostopno na spletni strani: <http://staro.gore-ljudje.net/vvg/alpinizem/nam05.htm>, datum dostopa: 23. avgust 2005.
4. internet 4 – Storia dell' alpinismo. Dostopno na spletni strani: <http://www.tarvisiano.org/jsptarvisiano/cont.jsp?nodes=1-18-19>, datum dostopa: 23. avgust 2005.
5. internet 5 – FIS (2005): Uradna spletna stran. Dostopno na spletni strani: <http://www.fis-ski.com>, datum dostopa: 25. avgust 2005.
6. internet 6 – Alpsko smučanje. Dostopno na spletni strani: <http://www.s-gimpiran.kp.edus.si/dijak/2004/b/Stran/>, datum dostopa: 25. avgust 2005.
7. internet 7 – Slovenski olimpijci, alpsko smučanje. Dostopno na spletni strani: <http://www.uvi.si/sydney2000/slo/slovenska-hisa/razstave/slovenski-olimpijci/alpsko-smucanje>, datum dostopa: 25. avgust 2005.
8. internet 8 – Dekleva, Jože (1998/1999): Kako smo tekmovali in zmagovali. Dostopno na spletni strani: http://old.slovenija-ski.net/aktualno/pogled_v_zgodovino_alp.htm, datum dostopa: 25. avgust 2005.
9. internet 9 – FIFA (2005): The Colourful History of a Fascinating Game. Dostopno na spletni strani: <http://www.fifa.com/en/history/0,1283,1,00.html>, datum dostopa: 29. avgust 2005.
10. internet 10 – FIFA (2005): The Official Website of the Fédération Internationale de Football Association. Dostopno na spletni strani: <http://www.fifa.com>, datum dostopa: 29. avgust 2005.

Formatted: Bullets and Numbering

11. internet 11 – NZS (2005): Od osamosvojitve do danes. Dostopno na spletni strani: <http://www.nzs.si/index.php?pgii=188>, datum dostopa: 29. avgust 2005.
12. internet 12 – FIFA World Cup (2002): Slovenia (SVN), Matches. Dostopno na spletni strani: <http://2002.fifaworldcup.yahoo.com/02/en/t/t/svn.html>, datum dostopa: 29. avgust 2005.
13. internet 13 – SIOL (2002): Intervju s Tonetom Vogrincem: »Če bi film zavrtel nazaj, bi se odločil za isto pot.«. Dostopno na spletni strani: <http://www.siol.net/novice/aktualnosti/log0054.asp>, datum dostopa: 29. september 2005.
14. internet 14 – »Nations and Nationalism.« v: Paul Barry Clarke in Joe Foweraker (ur.): ENCYCLOPEDIA OF DEMOCRATIC THOUGHT. First edition. Routledge. Routledge References Resources online. Taylor & Francis Publishing Group. University of Ljubljana. Dostopno na spletni strani: http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w017_w017b127, datum dostopa: 30. september, 2005.
15. internet 15 – Nationalism. Dostopno na spletni strani: <http://en.wikipedia.org/wiki/Nationalism>, datum dostopa: 29. september 2005
16. internet 16 – Nation. Dostopno na spletni strani: <http://en.wikipedia.org/wiki/Nation>, datum dostopa: 31. oktober 2005
17. internet 17 – Satyendra, Nadesan (1997): »Nations & Nationalism. What is a Nation?« Dostopno na spletni strani: <http://www.tamilnation.org/nation.htm>, datum dostopa: 31. oktober 2005

DRUGI VIRI

1. Oddaja OMIZJE: ŠPORT V SLOVENIJI. 31. avgust 2005, TV Slovenija 1.

← Formatted: Bullets and Numbering